NAIVUL

POVESTIRE ADEVĂRATĂ
1767

În romîneşte de *Al. Philippide*

Muzeul Carnavalet din Paris, muzeul istoric al orașului, păstrează într-o vitrină unul din acele documente care, în cîteva rînduri, rezumă un aspect al vieții din trecut. Pe o coală mohorîtă e scris următorul ordin lapidar:

> *„Domnule de Jumilhac, intenția mea fiind ca numitul Hugonet să fie condus în castelul meu Bastilia, vă scriu această scrisoare pentru a vă spune că aveți să-l primiți cînd vă va fi adus și să-l țineți acolo pînă la un nou ordin din parte-mi. Prezenta neavînd alt scop, rog pe Dumnezeu să vă aibă, domnule de Jumilhac, în sfînta sa pază.*
>
> *Scris la Versailles la 13 ianuarie 1765,*
>
> Louis"

Poruncă de întemnițare fără judecată și fără justificare adresată guvernatorului Bastiliei de către însuși Ludovic al XV-lea: este una din acele teribile „Lettres de cachet" *prin care un nevinovat pizmuit, un soț prea vigilent, un unchi bogat încăpățînat să trăiască prea mult, dar mai ales orice supus al majestății-sale, cît de cît slobod de gură, era ridicat și poftit într-o celulă a Bastiliei unde adesea își dădea duhul după zeci de ani, uitat de regele care îl „onorase" cu invitația de a-și petrece restul zilelor într-unul din castelele sale.*

Voltaire era angajat tocmai în acei ani în aprigа lui luptă împotriva abuzurilor și nedreptăților regimului. Reabilitase pe Calas și nu izbutise încă să convingă opinia publică de nevinovăția lui Sirven, cînd veni vestea dramei de la Abbeville (1766), executarea lui La Barre, acuzat de impietate. Acțiunea socială a lui Voltaire, marile și zgomotoasele lui campanii în sprijinul persecutaților pentru opiniile lor sînt cu atît mai onorabile cu cît s-au desfășurat în condițiile unei serioase recrudescențe a reacțiunii monarho-clericalo-feudale împotriva gîndirii progresiste burgheze, reprezentînd opinia tuturor păturilor din „starea a treia" oprimate de orînduirea vremii. De la criticismul generației lui Montesquieu, filozofii trecuseră la atacuri mai fățișe împotriva regimului și a bisericii catolice. Iată de ce autoritățile regale edictaseră suprimarea Enciclopediei *(1759), arestarea lui Rousseau după apariția tratatelor* Contractul social *și* Emil *(1762), iar mai recent condamnarea romanului* Belizariu *(1766) de Marmontel, elocventă pledoarie pentru toleranța religioasă. Izgonirea iezuiților din Franța (1763), incontestabilă victorie a lagărului enciclopedist, slăbise temporar fulgerele bisericii, care nu dezarmase însă.*

Naivul *lui Voltaire, apărut în 1767 la Geneva, este un episod al acelor ani de luptă a filozofilor împotriva abuzurilor regimului, o denunțare a primejdiei și scandalului arestărilor arbitrare printr-un simplu ordin regal și totodată o demascare a putreziciunii morale a vîrfurilor administrației lui Ludovic al XV-lea. Povestirea milita pe plan literar în sensul acelei* Istorii a Parlamentului din Paris *la care Voltaire tocmai lucra, rechizitoriu al acelorași abuzuri judiciare și administrative, prezentat însă sub formă de monografie istorică și care avea să vadă lumina zilei în 1769 la Amsterdam.*

Ca de obicei, povestirea purta o falsă atribuție, fiind pus pe socoteala lui Quesnel, un jansenist mort cu vreo cincizeci de ani mai înainte. Într-o scrisoare din august 1767 către D'Alembert, Voltaire respinge chiar, cu falsă indignare, paternitatea Naivului, *încheind pasajul însă cu o semirecunoaștere: „Am nevinovăția porumbelului și vreau să dovedesc prudența șarpelui". Iată deci motivul firesc al ascunderii în dosul unui nume străin: prudența, teama de a nu avea neplăceri din partea*

autorităților, cum i se întîmplase de curînd (1766), în urma broșurii Povestea morții cavalerului de La Barre.

Naivul *se resimte de atmosfera de luptă în care a fost compus și totodată de prudența proverbială a autorului. Acțiunea povestirii este așezată sub Ludovic al XIV-lea, cînd Louvois era încă ministrul atotputernic al Războiului. Aluziile la personaje și evenimente contemporane se întîlnesc la orice pagină. Dezgustătorul abuziv Saint-Pouange a existat într-adevăr și exodul calviniștilor loviți de revocarea Edictului din Nantes (1685) nu este de loc o născocire a lui Voltaire. Dar în dosul acestui plan istoric apar realitățile contemporane. Hercule de Kerkabon, breton crescut de huronii din Canada, își regăsește familia, luptă în Bretania împotriva unor englezi debarcați pentru jaf, cum se întîmpla adesea în cursul „războiului de 7 ani“ (1756—1763) și pleacă la Versailles pentru a culege laurii vitejiei sale. Pe drum, însă, compătimește prea deschis, în sinceritatea lui nativă, pe bieții calviniști persecutați și obligați să se expatrieze pentru credința lor. Un spion iezuit îl denunță, așa că abia ajuns la Versailles este arestat și trimis la Bastilia în celula locuită de un bătrîn jansenist. Acolo ar fi îmbătrînit și Naivul, dacă logodnica lui, frumoasa domnișoară de Saint-Yves, nu l-ar fi salvat cu prețul onoarei, apoi al vieții sale, domnul de Saint-Pouange, ajutorul lui Louvois, arătîndu-se fermecat de grațiile ei. În acest demnitar corupt și corupător, contemporanii au recunoscut ușor pe unul din miniștrii lui Ludovic al XV-lea, contele de Saint-Florentin, traficant de grațieri, sinecure și privilegii numai pe concesiuni din partea unor solicitatoare drăguțe.*

Naivul *stigmatizează așadar amestecul bisericii în treburile de stat și transformarea autorităților laice în executoare ale intoleranței sale. Și mai viguros el denunță lipsa libertăților cetățenești, simțită mai ales cînd o opinie sau gesturi neplăcute stăpînirii se soldau cu o trimitere nemotivată și fără termen la Bastilia. Povestea francezului canadian crescut de huroni este deci palpitantă de realități contemporane; este o operă realistă de critică ascuțită care se dispensează de orientul feeric din* Zadig *ca și de peregrinările nesfîrșite ale lui Candid.*

Învederează totuși origini literare complexe. Critica societății contemporane prin intermediul părerilor și pățaniilor unor

străini, introdusă în literatura franceză de genovezul Giovanni Marano (Spionii la curţile prinţilor creştini, 1684) şi reluată de Dufresny (Distracţiile unui siamez la Paris, 1699), fusese consacrată de admirabilele Scrisori persane ale lui Montesquieu. Numeroşi imitatori fabricaseră de atunci Scrisori iudaice, Scrisori peruviene şi, mai recent, un Maubert de Gouvest nişte Scrisori irocheze (1752), atribuite deci altor piei-roşii din Canada Naivului. Galeria acestor comozi critici americani ai moravurilor şi prejudecăţilor franceze începea cu Montaigne care le consacrase eseul Despre canibali (I,31) şi continua neîntrerupt prin La Hontan pînă la Discursurile lui J.-J. Rousseau. Huronul lui Voltaire reprezintă însă şi o reacţiune împotriva acestui clişeu, chintesenţă de virtuţi şi abis de înţelepciune. Naivul, ager şi vioi, comite numai pocinoguri cîtă vreme civilizaţia nu l-a şlefuit. Cînd, pe deasupra, l-au mai maturizat şi suferinţele, el devine om întreg, adică filozof militant.

Povestirea lui Voltaire este astfel şi un îndemn la acţiune. Cînd Bastilia, cunoscută şi de autor în tinereţea lui, se va prăbuşi sub tîrnăcoapele revoluţionarilor de la 1789, încercările huronului între zidurile ei vor fi contribuit desigur la aceasta.

Capitolul I

PREOTUL BISERICII MAICA DOMNULUI DIN MUNTE ŞI CU SORA LUI ÎNTÎLNESC UN HURON

Odată, sfîntul Dunstan, irlandez de neam şi sfînt de meserie, plecă din Irlanda pe un muntişor care porni pe mare spre coasta Franţei; cu vehiculul acesta, sfîntul sosi în Golful Saint-Malo. Se dădu jos pe ţărm şi binecuvîntă muntele care i se închină adînc şi se întoarse în Irlanda pe acelaşi drum pe care venise. Dunstan clădi pe meleagurile acelea o bisericuţă şi îi dădu numele de Maica Domnului din Munte, pe care îl are şi acum, după cum se ştie.

În anul 1689, în ziua de 15 iulie, spre seară, părintele Kerkabon, parohul Bisericii Maica Domnului din Munte, ieşise să ia aer pe malul mării, împreună cu sora lui, domnişoara de Kerkabon. Părintele, om mai în vîrstă, era un foarte bun preot, pe care vecinii îl iubeau, după ce odinioară îl iubiseră vecinele. Ceea ce mai ales îl făcuse stimat era faptul că era singurul om al bisericii de prin partea locului pe care nu trebuiau să-l ducă în braţe la culcare după ce stătea la masă cu niscaiva confraţi. Cunoştea destul de binişor teologia; şi cînd se plictisea de citit pe sfîntul Augustin, petrecea cu Rabelais; aşa că toată lumea îl vorbea de bine.

Domnişoara de Kerkabon, care nu se măritase, cu toate că avusese mare poftă, se ţinea încă bine la patruzeci şi cinci de ani cîţi avea. Era o fire bună şi

simţitoare. Îi plăcea să petreacă şi era foarte evlavioasă.

Părintele spuse către soră-sa, uitîndu-se la mare:

— Vai! aici s-a îmbarcat bietul frate-meu şi cu cumnată-mea, doamna de Kerkabon, pe fregata *Rîndunica*, în 1669, ca să se ducă în Canada. Dacă n-ar fi fost ucis, am mai fi putut trage nădejde să-l mai vedem.

— Crezi oare, zise domnişoara de Kerkabon, că pe cumnata au mîncat-o irochezii, aşa cum am primit veste? Dar desigur că, dacă n-ar fi mîncat-o, s-ar fi întors în ţară. Toată viaţa are să-mi pară rău după dînsa: era o femeie plăcută. Şi fratele nostru, care era foarte inteligent, ar fi ajuns desigur departe.

În timp ce-şi aminteau cu melancolie de toate acestea, văzură intrînd în Golful Rance o corăbioară care sosea o dată cu fluxul: erau nişte englezi care veneau cu mărfuri de vînzare. Săriră pe ţărm fără să se uite nici la preot, nici la domnişoara, sora dumisale, care fu foarte jignită cînd văzu că n-o iau în seamă.

Cu totul altfel se purtă un tînăr voinic care îşi făcu vînt şi sări peste capetele celorlalţi drept în faţa domnişoarei: îi făcu un semn din cap, nefiind obişnuit să facă reverenţe. Figura lui şi hainele cu care era îmbrăcat atraseră privirile preotului şi ale surorii lui. Tînărul era cu capul gol şi cu pulpele goale; în picioare avea sandale; părul îi era împletit în cozi lungi; o vestă scurtă îi strîngea trupul fin şi zvelt. Avea o înfăţişare falnică şi blîndă. Într-o mînă ţinea o sticlă de rom şi în cealaltă un soi de pungă în care erau un păhărel şi nişte biscuiţi. Vorbea franţuzeşte foarte bine. Oferi rom domnişoarei de Kerkabon şi fratelui ei; bău şi el cu dînşii; le mai oferi o dată rom cu un aer atît de simplu şi de firesc încît le plăcu foarte mult. Îi spuseră că sînt gata să-i fie de folos dacă are nevoie de ceva şi îl întrebară cine este şi unde se duce. Tînărul le răspunse că nu se duce nicăieri, că era curios şi voise să vadă cum e coasta Franţei şi acum are să se întoarcă înapoi.

Părintele, văzînd după accent că nu era englez, îl întrebă pe tînăr din ce ţară este.

— Sînt huron[1], răspunse el.

Domnişoara de Kerkabon, uimită şi încîntată că vede un huron care era curtenitor cu dînsa, pofti pe tînăr la masă. El nu se lăsă rugat şi toţi trei porniră împreună spre casa preotului.

Scunda şi rotunda domnişoară nu-l mai slăbea din ochişori şi spunea din cînd în cînd preotului:

— Băiatul ăsta are o faţă numai crini şi roze! Nici n-ai crede după faţă că-i huron!

— Da, ai dreptate, răspunse preotul.

Ea nu mai contenea cu întrebările şi tînărul răspundea la toate foarte bine.

Vestea că a sosit un huron se răspîndi imediat. Feţele simandicoase de prin partea locului veniră şi ele la masă. Părintele de Saint-Yves sosi cu sora lui, o tînără bretonă foarte drăguţă şi foarte cuviincioasă. Judecătorul şi perceptorul veniră şi ei cu nevestele. Puseră pe străin între domnişoara de Kerkabon şi domnişoara de Saint-Yves. Toţi îl priveau şi se minunau de dînsul; vorbeau şi-l întrebau toţi deodată; dar huronul nu se tulbura de loc. Parcă şi-ar fi luat drept lozincă pe aceea a lordului Bolingbroke: *Nihil admirari*. La un moment dat însă, ostenit de atîta zarvă, le spuse destul de liniştit, dar cu oarecare tărie în glas:

— Domnilor, în ţara mea oamenii vorbesc pe rînd; cum vreţi să vă răspund cînd nu mă lăsaţi s-ascult ce spuneţi?

Raţiunea face totdeauna pe oameni să intre cîteva clipe în ei înşişi. Toţi tăcură. Domnul judecător, care, oriunde ar fi fost, lua imediat în primire pe străini şi care era cel mai curios om din tot ţinutul, îi spuse, deschizînd gura de-un cot:

— Cum te cheamă pe dumneata?

---

[1] Huronii erau un popor sălbatic de la nordul lacului Huron, în America de Nord (Canada) (n.t.).

— Acasă îmi spuneau Naivul şi numele acesta l-am păstrat şi în Anglia, pentru că spun totdeauna pe faţă ce gîndesc şi fac tot ce vreau.

— Cum se face că, născut huron, ai putut să vii în Anglia?

— M-au adus, n-am venit eu. Am fost făcut prizonier de englezi, după ce m-am luptat zdravăn; şi englezii, cărora le place curajul fiindcă sînt curajoşi şi cinstiţi ca şi noi, m-au pus să aleg: ori să mă întorc la mine acasă, ori să plec în Anglia. Eu am ales plecarea, pentru că din fire îmi place grozav să călătoresc.

— Dar cum ai putut, spuse cu tonul lui impunător judecătorul, să-ţi laşi tatăl şi mama şi să pleci?

— N-am avut nici tată, nici mamă, răspunse străinul.

Toţi se înduioşară şi toţi repetau:

— Nici tată, nici mamă!

— Avem să-i slujim noi de părinţi, spuse stăpîna casei către fratele ei. Ce interesant e domnul acesta huron!

Naivul îi mulţumi din inimă, demn şi mîndru, şi îi spuse că nu avea nevoie de nimic.

— După cum văd, domnule Naiv, spuse gravul judecător, dumneata vorbeşti franţuzeşte mai bine decît ar putea vorbi un huron.

— Un francez pe care ai noştri l-au luat prizonier cînd eu eram foarte tînăr şi cu care m-am împrietenit m-a învăţat franţuzeşte. Eu învăţ foarte repede tot ce vreau să învăţ. Cînd am sosit la Plymouth, am găsit un francez refugiat, dintre aceia cărora, nu ştiu de ce, le spuneţi hughenoţi. El m-a ajutat să cunosc mai bine limba dumneavoastră; şi, îndată ce am ajuns să vorbesc bine, am venit în ţara dumneavoastră, pentru că îmi sînt dragi francezii atunci cînd nu pun prea multe întrebări.

Părintele de Saint-Yves, fără să ia în seamă aluzia, îl întrebă ce limbă îi plăcea mai mult: hurona, engleza ori franceza.

— Hurona, bineînţeles, răspunse Naivul.

— Se poate aşa ceva? strigă domnişoara de Kerkabon; eu am crezut totdeauna că franceza e cea mai frumoasă limbă, după limba bretonă.

Şi atunci toţi care mai de care începură să-l întrebe: cum se spune în huronă tutun şi el răspunse *taya*, cum se spune a mînca şi el răspunse *essenten*. Domnişoara de Kerkabon voi neapărat să ştie cum se spune a fi îndrăgostit, el îi răspunse *trovander*[1] şi pretinse, nu fără dreptate, că cuvintele acestea erau tot aşa de bune ca şi cuvintele franceze şi engleze cu acelaşi înţeles. *Trovander* li se păru tuturor foarte frumos.

Părintele Kerkabon, care avea în bibliotecă gramatica huronă pe care i-o dăruise cuvioşia-sa părintele Sagar Theodat, călugăr franciscan şi vestit misionar, se sculă de la masă şi se duse s-o consulte. Se întoarse în curînd foarte mişcat şi plin de bucurie: „Naivul, spuse el, este huron adevărat". Discutară apoi despre multiplicitatea limbilor şi toţi într-o părere spuseră că, fără întîmplarea cu Turnul Babel, pe întreg pămîntul s-ar fi vorbit numai franţuzeşte.

Judecătorul cel cu multe întrebări, care pînă atunci fusese puţintel bănuitor faţă de străin, începu să simtă acum o adîncă stimă faţă de dînsul; vorbi cu el mai politicos decît pînă atunci, fapt de care Naivul nu-şi dădu seama.

Domnişoara de Saint-Yves era foarte curioasă să afle cum iubesc oamenii în ţara huronilor.

— Fac fapte frumoase, răspunse el, ca să placă persoanelor care vă seamănă.

Uimiţi, toţi mesenii găsiră că asta era foarte frumos. Domnişoara de Saint-Yves se înroşi şi se bucură tare mult. Domnişoara de Kerkabon se înroşi şi ea dar nu se bucură aşa de tare. Se simţi puţintel necăjită din pricină că vorbele galante nu fuseseră pentru dînsa, dar era o fiinţă atît de cumsecade încît dragostea ei faţă de huron nu se clinti de loc. Îl întrebă cu multă bunăvoinţă cîte iubite a avut în Huronia.

---

[1] Toate aceste cuvinte sînt într-adevăr hurone. (Nota lui Voltaire.)

— N-am avut decît una, răspunse Naivul; domnișoara Abacaba, prietenă cu doica mea. Trestiile nu sînt mai drepte, hermina nu-i mai albă, oile nu-s mai blînde, vulturii nu sînt mai mîndri și cerbii nu sînt mai sprinteni decît era Abacaba. Într-o zi Abacaba, tot alergînd după un iepure, ajunse prin preajma noastră, la vreo cincizeci de leghe de unde locuiam noi. Un algonkin răucrescut, care ședea la vreo sută de leghe mai departe, i-a luat iepurele. Cînd am aflat, am plecat în fugă, l-am trîntit jos pe algonkin cu o lovitură de măciucă și l-am adus, legat burduf, la picioarele iubitei mele. Părinții Abacabei au vrut să-l mănînce; dar mie nu mi-au plăcut niciodată asemenea ospețe, așa că i-am dat drumul și chiar m-am împrietenit cu dînsul. Abacaba a fost așa de mișcată de purtarea mea, încît, dintre toți iubiții ei, m-a ales pe mine. M-ar mai iubi și acuma dacă n-ar fi mîncat-o un urs. L-am pedepsit pe urs și multă vreme i-am purtat blana, dar asta nu mi-a adus nici o mîngîiere.

Domnișoara de Saint-Yves, ascultînd acestea, simți o tainică plăcere cînd auzi că Naivul nu avusese decît o iubită și că Abacaba nu mai era; dar nu putea să deslușească pricina pentru care simțea plăcere. Toți se uitau la huron; și toți spuneau că bine a făcut că nu i-a lăsat pe tovarășii săi să mănînce un algonkin.

Neînduratorul judecător, care nu-și putea înăbuși patima întrebărilor, împinse curiozitatea atît de departe încît voi să știe de ce religie era domnul huron și pe care o alesese: pe cea anglicană, pe cea galicană sau pe cea hughenotă.

— Am religia mea, răspunse el, așa cum ai și dumneata pe a dumitale...

— Vai! strigă domnișoara de Kerkabon, cum văd eu, nenorociții ceia de englezi nici măcar nu s-au gîndit să-l boteze.

— Dar cum se face, spuse domnișoara de Saint-Yves, că huronii nu sînt catolici? Părinții iezuiți nu i-au convertit oare pe toți?

Naivul o asigură că în ţara lui nimeni nu încearcă să te convertească, că un adevărat huron nu şi-ar fi schimbat niciodată părerea şi că în limba sa nici măcar nu exista cuvîntul nestatornicie.

Aceste din urmă cuvinte făcură o impresie deosebită asupra domnişoarei de Saint-Yves.

— Îl vom boteza, îl vom boteza, spuse domnişoara de Kerkabon fratelui ei. Vei avea această onoare, scumpul meu frate, ţin neapărat să-i fiu naşă! Părintele de Saint-Yves are să-l boteze, va fi o ceremonie strălucită despre care se va vorbi în toată Bretania şi asta o să ne facă cinste.

Toţi oamenii fură de acord cu stăpîna casei şi strigară în cor:

— Îl vom boteza!

Naivul le spuse că în Anglia oamenii erau lăsaţi să trăiască cum le place. Spuse că propunerea asta nu-i plăcea de fel şi că legea huronilor era cel puţin tot atît de bună ca şi legea bretonilor. În sfîrşit, spuse că a doua zi are să plece. Isprăviră de băut sticla lui de rom şi pe urmă se duse fiecare să se culce.

După ce Naivul se duse la el în odaie, domnişoara de Kerkabon şi cu prietena ei, domnişoara de Saint-Yves, nu se putură ţine să nu se uite prin gaura largă a cheii ca să vadă cum dormea un huron. Văzură că-şi întinsese plapuma pe podele şi dormea acum într-o atitudine foarte frumoasă.

Capitolul II

HURONUL, NUMIT NAIVUL, ÎŞI GĂSEŞTE PĂRINŢII

Naivul, după obiceiul lui, se trezi o dată cu soarele, la cîntecul cocoşilor, care în Anglia şi Huronia se cheamă *trîmbiţele zilei*. El nu era ca oamenii din societatea bună care lîncezesc în pat pînă cînd soarele e la amiază, care nu pot nici să doarmă, nici să se scoale,

care își pierd atîtea ceasuri prețioase în starea asta dintre viață și moarte și care se mai și plîng că viața e prea scurtă. După ce umblă vreo două-trei mile și doborî mult vînat, vreo treizeci de bucăți, numai cu alice, se întoarse acasă unde găsi pe părintele și pe sora dumisale plimbîndu-se prin grădiniță, cu scufia de noapte în cap. Le dădu tot ce vînase și, scoțînd din sîn un mic talisman pe care îl purta la gît, îi rugă să-l primească în dar pentru buna găzduire.

— Este tot ce am mai de preț, spuse el. Mi s-a spus că voi fi fericit mereu cît timp voi purta flecuștețul ăsta; de aceea vi-l dau, ca să fiți și domniile-voastre fericiți.

Preotul și domnișoara zîmbiră înduioșați de naivitatea huronului. Darul lui era alcătuit din două mici portrete destul de prost zugrăvite, legate împreună cu o curelușă foarte slinoasă.

Domnișoara de Kerkabon îl întrebă dacă sînt pictori în Huronia.

— Nu, spuse Naivul; portretele mi le-a dat doica mea. Bărbatu-său le luase de la niște francezi din Canada cu care fusesem în război. Atîta știu.

Preotul, în vremea asta, se uita cu atenție la cele două portrete. Deodată fața i se schimbă, se emoționă și mîinile începură să-i tremure.

— Sfinte Dumnezeule! strigă el, e frate-meu căpitanul și cu cumnată-mea!

Domnișoara, după ce se uită la portrete, cu aceeași emoție spuse și ea la fel. Erau uimiți amîndoi și plini de o bucurie amestecată cu durere. Amîndoi erau înduioșați, amîndoi plîngeau; inima le bătea repede; strigînd vorbe fără șir, își smulgeau unul altuia portretele; fiecare dintre ei le lua și le dădea înapoi în fiecare clipă; sorbeau din ochi portretele și pe huron; rînd pe rînd și amîndoi deodată îl întrebau în ce loc, în ce vreme și cum anume miniaturile acestea ajunseseră în mîinile doicii. Socotiră cît timp trecuse de la plecarea căpitanului. Își aduseră aminte că primiseră

veste că ajunsese pînă în ţara huronilor; dar de atunci nu mai auziseră nimic despre dînsul.

Naivul le spusese că nu avusese nici tată, nici mamă. Părintele, care era om deştept, observă că tînărului îi mijea mustaţa; şi el ştia foarte bine că huronii sînt spini. „Are puf pe bărbie, se gîndi el, ceea ce înseamnă că e copilul unui european. Frate-meu şi cumnată-mea n-au mai fost văzuţi după expediţia împotriva huronilor din 1669; nepotu-meu trebuie să fi fost pe-atunci copil de ţîţă; doica huronă i-a scăpat viaţa şi i-a fost mamă." În sfîrşit, după sute de întrebări şi sute de răspunsuri, preotul şi cu soră-sa fură siguri că huronul era nepotul lor. Plîngînd, îl strînseră în braţe; şi Naivul rîdea, fiindcă nu-şi putea închipui că un huron poate să fie nepotul unui preot breton.

Toţi oaspeţii veniră în grădină. Părintele Saint-Yves, care era un mare fizionomist, compară cele două portrete cu faţa tînărului şi le arătă tuturor că Naivul avea ochii maică-si, fruntea şi nasul căpitanului, iar obrajii semănau şi cu ai unuia şi cu ai celuilalt.

Domnişoara de Saint-Yves, care nu văzuse niciodată nici pe unul, nici pe celălalt, spuse şi ea că Naivul seamănă cu dînşii leit. Toţi admirară Providenţa şi înlănţuirea lucrurilor. În sfîrşit, toţi erau atît de convinşi şi de siguri de obîrşia Naivului, încît în cele din urmă consimţi şi el să fie nepotul preotului şi spuse că i-ar plăcea să-l aibă de unchi.

Toţi se duseră la biserică să mulţumească lui Dumnezeu în timp ce huronul, cu nepăsare, şedea acasă la un pahar de vin.

Englezii care îl aduseseră şi care erau acum gata să pornească înapoi veniră să-i spună că e timpul să plece.

— Se vede că nu v-aţi găsit pe aici unchi şi mătuşi, le spuse el; eu rămîn aici; întoarceţi-vă la Plymouth; vă las toate lucrurile mele, nu mai am nevoie de nimic o dată ce sînt nepot de preot.

Englezii se urcară pe corabie şi plecară fără să le pese că Naivul avea sau nu rude în Bretania.

După ce unchiul, mătuşa şi toţi ceilalţi veniră de la biserică şi după ce judecătorul îl copleşi din nou pe tînăr cu întrebări, după ce spuseră tot ce se poate spune sub imperiul uimirii, al bucuriei şi al iubirii, părintele Kerkabon şi părintele Saint-Yves hotărîră să-l boteze pe Naiv cît mai repede. Dar cu un coşcogeamite huron de douăzeci şi doi de ani nu era acelaşi lucru ca şi cu un copil pe care îl cureţi de păcate fără ca el să ştie. Huronul trebuia instruit şi asta părea să fie lucru greu, fiindcă părintele Saint-Yves era de părere că un om care nu s-a născut în Franţa era lipsit de inteligenţă.

Părintele Kerkabon spuse că, chiar dacă nepotul său n-avusese norocul să se nască în Bretania, el nu era totuşi lipsit de inteligenţă, că asta se putea vedea după toate răspunsurile lui şi că natura îl favorizase mult, atît dinspre partea tatei, cît şi dinspre a mamei.

Îl întrebară mai întîi dacă citise vreo carte. El le spuse că-l citise pe Rabelais tradus în englezeşte şi cîteva bucăţi de Shakespeare pe care le ştia pe de rost, că găsise cărţile acestea la căpitanul corăbiei care îl adusese din America la Plymouth şi că îi plăcuseră mult de tot. Judecătorul nu pierdu prilejul să-l interogheze despre cărţile acelea.

— Mărturisesc, spuse Naivul, că din ele mi s-a părut că ghicesc ceva, dar restul nu l-am înţeles.

Părintele Saint-Yves, auzind asta, se gîndi că şi el tot aşa citise întotdeauna şi că cea mai mare parte dintre oameni nu citeau nici ei altfel decît aşa.

— Ai citit desigur Biblia? întrebă el pe huron.

— Nu, părinte; nu era printre cărţile căpitanului; n-am auzit niciodată de dînsa.

— Iată cum sînt blestemaţii aceia de englezi, strigă domnişoara de Kerkabon; pun mai mare preţ pe o piesă de Shakespeare, pe un *plum-pudding* şi pe o sticlă de rom decît pe cărţile lui Moise. De asta nici n-au convertit pe nimeni în America. Sînt blestemaţi de Dumnezeu; şi avem să le luăm Jamaica şi Virginia, repede, repede.

Pînă una-alta, chemară pe cel mai dibaci croitor din Saint-Malo ca să-l îmbrace pe huron din cap pînă în picioare. Oaspeţii plecară. Judecătorul se mai duse să mai pună întrebări şi aiurea. Domnişoara de Saint-Yves, la plecare, întoarse de mai multe ori capul să se uite la huron, iar el îi făcu nişte reverenţe adînci, aşa cum nu mai făcuse nimănui pînă atunci.

Judecătorul, înainte de a pleca, prezentă domnişoarei de Saint-Yves pe băiatul lui, un prostănac deşirat, proaspăt ieşit de pe băncile şcolii; dar era atît de absorbită de curtenia huronului, încît abia se uită la dînsul.

Capitolul III

HURONUL, NUMIT NAIVUL, E CONVERTIT

Părintele Kerkabon, văzînd că a început să îmbătrînească şi că Dumnezeu îi trimitea acum un nepot drept mîngîiere, se gîndi că acesta ar putea să-i fie urmaş la biserică dacă ar izbuti să-l boteze şi să-l facă preot.

Huronul avea o memorie minunată. Vlaga trupească a Bretaniei, sporită de clima Canadei, îi făcuse capul atît de zdravăn, încît dacă îl loveai abia simţea şi cînd întipăreai ceva înăuntru nu se ştergea; nu uitase niciodată nimic. Putinţa lui de a pricepe era vie şi limpede, deoarece copilăria lui nu fusese încărcată cu fleacurile şi cu prostiile care o copleşesc pe a noastră, aşa încît orice lucru îi intra în cap fără greutate. Preotul îi dădu să citească Noul Testament. Naivul îl înghiţi cu multă plăcere; dar neştiind nici pe ce vreme, nici în ce ţară se petrecuseră întîmplările povestite în această carte, el îşi închipui că locul acţiunii este Bretania; huronul se jură că lui Caiafa şi lui Pilat are să le taie urechile şi nasul dacă cumva îi întîlneşte în calea lui.

Unchiu-său, încîntat de aptitudinile lui, îi arătă repede cum stau lucrurile. Îi lăudă zelul, dar îi spuse că acest zel era zadarnic, fiindcă oamenii aceia muriseră acum vreo mie șase sute nouăzeci de ani. În curînd Naivul știu pe de rost aproape toată cartea. Venea cîteodată cu niște întrebări care îl puneau pe preot în mare încurcătură. Acesta era nevoit adesori să se sfătuiască cu părintele Saint-Yves care, neștiind ce să răspundă, chemă un iezuit breton să desăvîrșească convertirea huronului. În sfîrșit, harul dumnezeiesc se săvîrși. Naivul făgădui că se va creștina. Își închipui că trebuie să înceapă cu tăierea împrejur, „fiindcă, spunea el, în cartea pe care am citit-o văd că toți sînt tăiați împrejur. Asta înseamnă că și eu trebuie să-mi jertfesc prepuțiul. Cu cît mai repede, cu atît mai bine." Fără să se mai gîndească, chemă chirurgul satului și îl rugă să-i facă operația socotind că în felul acesta va aduce mare bucurie domnișoarei Kerkabon și tuturor celorlalți. Chirurgul, care nu mai făcuse asemenea operație, dădu de veste familiei care își puse mîinile în cap. Domnișoara de Kerkabon se temu că nepotu-său, care părea hotărît și iute la treabă, să nu-și facă singur operația și să nu greșească, ceea ce ar putea să aibă cine știe ce urmări triste de care cucoanele, din bunătate sufletească, se interesează întotdeauna foarte mult.

Preotul îl lămuri pe huron și îi spuse că tăierea împrejur nu mai era la modă, că botezul era mult mai ușor și mai folositor; că religia mîntuirii nu era ca religia asprimii. Huronul, care avea bun-simț și judeca drept, la început stărui în părerea lui, dar pe urmă își recunoscu greșeala, ceea ce e destul de rar în Europa la oamenii care discută. În sfîrșit, spuse că e gata să se boteze.

Dar mai întîi trebuia să se spovedească și ăsta era lucrul cel mai greu. Naivul purta mereu cu dînsul cartea pe care i-o dăduse unchiu-său. În cartea asta el nu vedea nicăieri că vreun apostol s-ar fi spovedit. Asta îl făcu să se împotrivească cu îndîrjire. Preotul îi

închise gura, arătîndu-i în epistola sfîntului Iacob vorbele acestea care necăjesc atîta pe eretici: *Mărturisiți-vă păcatele voastre unii altora.* Huronul nu mai spuse nimic și se spovedi unui călugăr franciscan. Cînd isprăvi, îl scoase pe călugăr din confesional și, apucîndu-l zdravăn de braț, se așeză în locul lui, îl puse în fața lui în genunchi și îi spuse:

— Știi că la carte spune: mărturisiți-vă unii altora. Eu ți-am spus păcatele mele; n-ai să ieși de aici pînă nu mi le spui și tu pe ale tale.

În timp ce vorbea astfel, își proptea genunchiul în pieptul părții adverse. Călugărul atunci începe să zbiere de răsună biserica. La urletele lui vin fuga oameni din toate părțile și văd pe catehumen trăgînd pumni călugărului în numele sfîntului Iacob. Bucuria de-a boteza un breton huron și englez era așa de mare, încît i se trecură cu vederea aceste ciudățenii. Mulți teologi fură chiar de părere că nu mai era nevoie de spovedanie o dată ce botezul ține loc de orice. Rugară pe episcopul de Saint-Malo să vină să-l boteze și episcopul, măgulit bineînțeles că va boteza un huron, sosi cu mare alai, urmat de toți preoții episcopiei. Domnișoara de Saint-Yves, aducînd laude Domnului, își puse rochia cea mai frumoasă și chemă o coafeză din Saint-Malo; voia să apară la ceremonie în toată strălucirea. Judecătorul cel întrebăcios veni și el cu toată lumea de prin împrejurimi. Biserica era frumos împodobită. Dar cînd voiră să-l ia pe huron, nu-l găsiră nicăieri.

Unchiu-său și mătușă-sa îl căutară în toate părțile. Crezură că era la vînătoare, după obiceiul lui. Toți cei poftiți la botez cutreierară pădurile și satele învecinate. Huronul nu era chip de găsit nicăieri.

Începură să se teamă că s-o fi întors în Anglia. Îl auziseră de multe ori spunînd că-i plăcea mult țara aceea. Preotul și cu soră-sa erau convinși că acolo oamenii nu se botează și le era teamă că sufletul nepotului va rămîne nemîntuit. Episcopul era uimit și se gîndea să se întoarcă acasă. Părintele Kerkabon și preotul de Saint-Yves erau desperați, judecătorul

întreba pe toţi trecătorii cu gravitatea sa obişnuită; domnişoara de Kerkabon plîngea, domnişoara de Saint-Yves nu plîngea, dar ofta adînc, ceea ce dovedea cît de mult ţinea ea la Sfintele Taine. Amîndouă se plimbau acum mîhnite pe lîngă sălciile şi păpurişul de pe malul rîului Rance cînd, deodată, văzură în mijlocul apei un om în pielea goală cu mîinile încrucişate pe piept. Scoaseră un strigăt şi se întoarseră. Dar curiozitatea învinse orice alt gînd; se strecurară binişor printre trestii şi, cînd fură sigure că nu le vede nimeni, stătură pe loc voind să vadă ce se întîmplă.

Capitolul IV

NAIVUL E BOTEZAT

Părintele Kerkabon şi părintele Saint-Yves veniră repede şi îl întrebară pe huron ce făcea acolo.

— D-apoi, domnilor, aştept botezul! De un ceas stau în apă pînă la gît. Nu-i frumos să mă faceţi s-aştept atîta.

— Dragă nepoate, îi spuse părintele Kerkabon, nu aşa se face botezul în Bretania. Pune-ţi hainele şi hai cu noi!

Domnişoara de Saint-Yves, auzind aceasta, întrebă încetişor pe domnişoara de Kerkabon:

— Ce zici? Oare o să-şi pună hainele chiar aşa de repede?

Huronul răspunse părintelui:

— Nu mă mai înşelaţi ca data trecută. De atunci pînă acum am studiat multe lucruri şi sînt sigur că botezul nu se poate face altfel. Eunucul reginei Candace a fost botezat într-un pîrău şi mă prind pe ce vreţi că în cartea pe care mi-aţi dat-o nu puteţi să-mi arătaţi nicăieri că botezul se face altfel decît aşa. Ori am să fiu botezat în rîu, ori n-am să fiu de loc.

Degeaba îi spuseră că obiceiurile se schimbaseră. Naivul era încăpăţînat pentru că era şi breton şi

huron. Îi dădea mereu cu eunucul reginei Candace. Şi cu toate că mătuşă-sa şi cu domnişoara de Saint-Yves, care îl văzuseră bine printre sălcii, aveau tot dreptul să-i spună că nu tocmai el trebuia să pomenească de un asemenea ins, ele totuşi tăcură fiindcă erau foarte discrete. Episcopul veni şi el să vorbească cu dînsul, ceea ce e mare lucru; dar nu izbuti să facă nimic. Huronul îl înfruntă şi pe episcop.

— Arătaţi-mi, spuse el, în cartea pe care mi-a dat-o unchiu-meu, un singur om care să nu fi fost botezat într-un rîu şi atunci voi face tot ce vreţi.

Mătuşă-sa, desperată, observase că prima oară cînd nepotu-său făcuse reverenţe se înclinase în faţa domnişoarei de Saint-Yves mai adînc decît în faţa tuturor celorlalte persoane; şi mai văzuse că nepotu-său nici pe episcop nu-l salutase cu atîta respect şi cordialitate ca pe frumoasa domnişoară. Se gîndi atunci că ea ar putea să-i scoată din încurcătură pe toţi. O rugă să-şi întrebuinţeze trecerea de care se bucura în faţa huronului şi să-l înduplece să se boteze după felul bretonilor. Domnişoara de Kerkabon credea că nepotu-său nu va putea fi creştin dacă ţinea neapărat să fie botezat într-o apă curgătoare.

Domnişoara de Saint-Yves se înroşi toată de plăcere cînd văzu că i se dă această însărcinare atît de importantă. Se apropie sfioasă de huron şi strîngîndu-i mîna cu multă căldură:

— Nu vrei să faci nimic pentru mine? îi spuse ea.

Şi, rostind acestea, îşi pleca ochii şi îi ridica iar, uitîndu-se galeş.

— O, tot ce vrei, domnişoară, fac tot ce-mi porunceşti: botezul apei, botezul focului, botezul sîngelui, îţi dau tot ce-mi ceri.

Domnişoara de Saint-Yves avu gloria de-a face cu cîteva vorbe ceea ce nu putuseră să facă nici rugăciunile părintelui, nici întrebările judecătorului, nici chiar raţionamentele episcopului. Ea îşi simţi triumful; dar încă nu simţea cît era de mare acest triumf.

Botezul fu săvîrşit şi primit cu toată cuviinţa, cu toată măreţia, cu toată bucuria. Unchiul şi mătuşa lăsară părintelui Saint-Yves şi surorii lui cinstea de-a fi naşii Naivului. Domnişoara de Saint-Yves nu mai putea de bucurie că e naşă. Ea nu ştia la ce o obligă acest mare titlu şi primi această cinste fără să cunoască urmările ei fatale.

Cum niciodată nu există vreo ceremonie care să nu fie urmată de un ospăţ, şi de data asta, după botez, toţi se aşezară la masă. Glumeţii de prin partea locului spuseră că nu trebuia botezat şi vinul. Părintele Kerkabon spuse că vinul, după zisa lui Solomon, înveseleşte inima omului. Episcopul adăugi că patriarhul Iuda a trebuit să-şi lege măgarul de un butuc de viţă de vie şi să-şi moaie haina în sîngele strugurilor şi că îi pare rău că nu se poate face la fel şi în Bretania, căreia Domnul nu i-a hărăzit vii. Fiecare căuta să spună cîte o vorbă de duh despre botezul Naivului şi cîte un cuvînt galant naşei. Judecătorul, întrebăcios ca de obicei, îl întrebă pe huron dacă îşi va ţine făgăduielile.

— Cum vrei dumneata să nu mi le ţin, răspunse huronul, dacă le-am făcut în faţa domnişoarei de Saint-Yves?

Huronul se înfierbîntă tot mai mult şi bău zdravăn în sănătatea naşei.

— Dacă mîna dumitale m-ar fi botezat, spuse el, cred că apa rece pe care mi-au turnat-o în cap m-ar fi fript.

Judecătorul găsi că asta era prea poetic, fiindcă nu ştia cît de obişnuită este alegoria în Canada. Dar naşa fu cît se poate de mulţumită.

Huronului botezat i se dăduse numele de Hercule. Episcopul de Saint-Malo întreba mereu cine era sfîntul acesta de care n-auzise niciodată. Iezuitul, care era foarte savant, îi spuse că era un sfînt care făcuse douăsprezece minuni. Mai era şi a treisprezecea care era tot aşa de mare ca şi celelalte, dar despre care nu se cuvenea să vorbească un iezuit: minunea asta era că

Hercule din cincizeci de fete făcuse cincizeci de femei într-o singură noapte. Un glumeț care era pe acolo aduse vorba și despre acest miracol. Toate doamnele plecară ochii în jos și se gîndiră că, după înfățișarea pe care o avea, Naivul era vrednic de sfîntul al cărui nume îl purta.

Capitolul V

NAIVUL ÎNDRĂGOSTIT

Trebuie spus că, de cînd cu botezul și cu ospățul, domnișoara de Saint-Yves începu să dorească din tot sufletul ca episcopul s-o facă să ia parte și la altă Sfîntă Taină împreună cu domnul Hercule Naivul. Dar, cum era binecrescută și foarte la locul ei, nu îndrăznea să-și mărturisească nici ei înseși sentimentele. Dacă i se întîmpla să scape vreo privire, vreo vorbă, vreun gest, ea învăluia totul cu un văl pudic de-o grație nesfîrșită. Era iubitoare, veselă și cumintc.

Îndată după plecarea episcopului, Naivul și cu domnișoara de Saint-Yves se întîlniră fără să le treacă prin minte că se căutau unul pe altul. Vorbiră între ei fără să se gîndească la ce ar putea să-și spună. Naivul îi spuse că o iubea din toată inima și că frumoasa Abacaba, după care fusese nebun cînd era în țara lui, nici pe departe nu s-asemăna cu dînsa. Domnișoara îi răspunse, cu modestia ei obișnuită, că trebuia vorbit cît mai repede cu unchiul și cu mătușa și că va vorbi și ea cu fratele ei, părintele Saint-Yves, și că era sigură că toți își vor da consimțămîntul.

Naivul îi spuse că n-avea nevoie de consimțămîntul nimănui, că i se părea un lucru caraghios să întrebe pe alții ce trebuie să facă și că atunci cînd doi oameni se învoiesc între ei nu-i nevoie de un al treilea care să-i unească.

— Nu întreb pe nimeni cînd am poftă să mănînc, să vînez, să dorm. Știu foarte bine că în dragoste nu-i

rău să ai consimţămîntul persoanei pe care o vrei, dar, cum nu sînt îndrăgostit nici de unchiu-meu, nici de mătuşă-mea, n-am de ce să-i întreb pe dînşii pentru treaba asta şi, dacă vrei să mă crezi, poţi să te lipseşti şi dumneata de părintele Saint-Yves.

Bineînţeles că frumoasa bretonă îşi întrebuinţă toată delicateţea ei sufletească pentru a-l aduce pe huronul ei în marginile bunei-cuviinţe. Se supără chiar, dar supărarea îi trecu repede. În sfîrşit, nu se ştie cum s-ar fi isprăvit această conversaţie dar, fiindcă se înnoptase, Saint-Yves veni s-o ia pe soră-sa acasă. Naivul lăsă pe unchiu-său şi pe mătuşă-sa să se ducă la culcare; erau cam osteniţi de ceremonie şi de masa care ţinuse cam mult. El îşi petrecu o bună parte din noapte făcînd versuri în limba huronă pentru iubita lui: fiindcă trebuie să se ştie că nu-i ţară pe lume în care dragostea să nu-i facă poeţi pe îndrăgostiţi.

A doua zi, unchiu-său, după dejun, vorbi astfel cu dînsul, faţă de domnişoara de Kerkabon, care era foarte înduioşată:

— Lăudat fie cerul că ai acum cinstea, dragă nepoate, să fii creştin şi breton. Dar asta nu-i destul. Eu am început să îmbătrînesc. Frate-meu n-a lăsat decît un petic de pămînt care nu face mare lucru. Prebenda[1] mea e bună. Dacă vrei să te faci diacon, aşa cum trag nădejde, am să-ţi las prebenda ţie şi ai să poţi trăi în belşug, şi ai să fii mîngîierea bătrîneţii mele.

Naivul răspunse:

— Unchiule, eu îţi doresc să trăieşti cît de mult! Nu ştiu ce-i aceea diacon, nici prebendă, dar toate au să-mi fie bune numai s-o am pe domnişoara de Saint-Yves la îndemînă.

— Cum asta, nepoate? Ce spui? Ţi-i dragă aşa de tare domnişoara?

— Da, unchiule.

— Vai, nepoate, e cu neputinţă să te însori cu dînsa.

---

[1] Venit ecleziastic (n.t.).

— Ba e foarte cu putinţă, unchiule: nu numai că mi-a strîns mîna cînd a plecat, dar mi-a făgăduit că are să mă ceară în căsătorie; şi eu negreşit am să mă căsătoresc cu dînsa.

— Cu neputinţă, îţi spun. E naşa ta şi e un păcat groaznic pentru o naşă să strîngă mîna finului; nu-i voie să te însori cu naşa; nici legile divine, nici legile umane nu îngăduie asta.

— Dar bine, unchiule, îţi baţi joc de mine? De ce adică n-ar fi voie să te însori cu naşa cînd e tînără şi drăguţă? Eu n-am văzut în cartea pe care mi-ai dat-o că e rău să te însori cu fetele care au ajutat pe cineva să se boteze. Mereu bag de seamă că lumea face aici o sumedenie de lucruri care nu sînt de loc în cartea dumitale şi în acelaşi timp nu se face nimic din ce se spune acolo. Îţi spun drept că asta mă miră şi mă supără. Dacă nu pot s-o am pe frumoasa de Saint-Yves din pricină că m-am botezat, atunci să ştii că o răpesc şi mă dezbotez.

Părintele se necăji foarte; soră-sa începu să plîngă.

— Dragă frate, spuse ea, nepotul nostru nu trebuie să-şi piardă mîntuirea sufletului. Preasfîntul nostru părinte papa poate să-i dea dispensă şi atunci are să poată fi creştineşte fericit cu aceea pe care o iubeşte.

Naivul o îmbrăţişă pe mătuşă-sa.

— Cine-i, spuse el, omul acela minunat care ocroteşte cu atîta bunătate pe băieţi şi pe fete în dragostele lor? Vreau să mă duc la dînsul chiar acum.

Îl lămuriră ce era papa şi Naivul se miră şi mai tare decît pînă atunci:

— Nu-i nici vorbă de aşa ceva în cartea dumitale, unchiule dragă. Am călătorit şi eu şi cunosc marea. Sîntem aici pe coasta oceanului şi eu, care va să zică, ar trebui s-o las pe domnişoara de Saint-Yves ca să mă duc să cer voie s-o iubesc unui om care stă lîngă Marea Mediterană, la patru sute de leghe de aici, şi a cărui limbă n-o pricep! Asta este un caraghioslic pe care nu-l înţeleg. Eu mă duc chiar acum la părintele Saint-Yves, care stă numai la o leghe de aici,

şi vă asigur că am să mă însor cu iubita mea chiar astăzi.

Nici nu sfîrşise de vorbit şi intră judecătorul care, după obiceiul lui, îl întrebă unde se duce.

— Mă duc să mă însor, spuse Naivul plecînd în fugă.

Şi peste un sfert de ceas ajunse la bretona lui care încă dormea.

— Ah! dragă frate, spuse părintelui domnişoara de Kerkabon; niciodată n-ai să-l faci pe nepotul nostru diacon.

Judecătorul fu foarte nemulţumit: el ar fi vrut ca băiatul lui să o ia pe domnişoara de Saint-Yves; şi băiatul acesta era încă şi mai prost şi mai nesuferit decît tată-său.

Capitolul VI

NAIVUL SE DUCE LA IUBITA LUI ŞI SE ÎNFURIE

Naivul, îndată ce sosi, întrebă pe servitoarea bătrînă unde-i odaia stăpînă-si şi, după ce împinse cu putere uşa rău încuiată, se repezi la pat. Domnişoara de Saint-Yves, trezindu-se deodată, începu să strige:

— Cum? Dumneata eşti? Dumneata eşti? Stai! Ce faci?

— Mă însor cu dumneata!

Şi într-adevăr s-ar fi însurat cu dînsa pe loc dacă domnişoara nu s-ar fi zbătut, cu cuviinţa unei persoane binecrescute.

Naivul nu ştia de glumă. El găsea că toate mofturile astea erau cît se poate de necuviincioase:

— Nu aşa se purta domnişoara Abacaba, iubita mea cea dintîi; dumneata n-ai cuvînt; ai spus că te măriţi cu mine şi acum nu vrei să te măriţi. Asta înseamnă că nesocoteşti legile onoarei. Bine, atunci am să te învăţ să te ţii de cuvînt şi am să te aduc iarăşi pe drumul virtuţii.

Naivul avea o virtute vînjoasă şi cutezătoare, vrednică de patronul său Hercule, cu al cărui nume fusese botezat. Tocmai voia să-şi exercite virtutea în toată întinderea ei dar, la ţipetele ascuţite ale domnişoarei, care era virtuoasă în chip mai discret, veniră înţeleptul părinte Saint-Yves cu menajera lui, un servitor bătrîn şi evlavios şi un preot din parohie. La vederea lor, curajul năvălitorului se mai potoli.

— Dar bine, dragă vecine, spuse părintele, ce te-ai apucat să faci?

— Datoria mea, răspunse tînărul; îmi îndeplinesc făgăduiala care pentru mine e sfîntă.

Domnişoara de Saint-Yves îşi potrivi hainele, înroşindu-se. Îl duseră pe Naiv în altă odaie. Preotul îi arătă necuviinţa purtării lui. Naivul se apără scoţînd înainte privilegiile legii naturale pe care o cunoştea la perfecţie. Preotul vru să-i explice că legea pozitivă trebuie să fie mai presus şi că, fără convenţiile făcute între oameni, legea naturii ar fi aproape întotdeauna o tîlhărie naturală.

— Trebuie, spuse el, notari, preoţi, contracte, dispense.

Naivul îi răspunse cu reflecţia pe care sălbaticii au făcut-o întotdeauna:

— Înseamnă că sînteţi nişte oameni foarte necinstiţi dacă aveţi nevoie unii faţă de alţii de atîtea precauţii.

Îi fu greu părintelui să înlăture această obiecţie.

— Mărturisesc, spuse el, că sînt printre noi mulţi nestatornici şi mulţi pungaşi şi ar fi tot aşa de mulţi şi printre huroni dacă ar fi strînşi la un loc într-un oraş mare. Dar mai sînt totodată şi suflete înţelepte, cinstite, luminate, şi oamenii aceştia fac legile. Cu cît un om e mai de treabă, cu atît trebuie să se supună mai mult legilor; în felul acesta se dă un exemplu vicioşilor care au respect faţă de un frîu pe care virtutea şi l-a pus singură.

Răspunsul acesta surprinse pe Naiv. Am mai spus că judecata lui era dreaptă. Îl potoliră cu cuvinte

măgulitoare și îi dădură speranțe: acestea sînt cele două capcane cu care se prind oamenii pe toată fața pămîntului. Veni și domnișoara de Saint-Yves, după ce se îmbrăcă. Totul se petrecu cu cea mai mare cuviință. Dar cu toată această cuviință, ochii strălucitori ai Naivului Hercule făcură pe domnișoara de Saint-Yves să și-i lase în jos pe ai ei și îngrijorară pe cei de primprejur.

Cu mare greutate îl trimiseră acasă. Trebuiră să se folosească din nou de trecerea pe care o avea pe lîngă dînsul domnișoara de Saint-Yves. Cu cît simțea ea că avea mai mare putere asupra lui, cu atît îl iubea mai tare. Îl făcu să plece și plecarea lui o mîhni foarte mult. În sfîrșit, după ce rămase singur, părintele, care era nu numai fratele mult mai mare al domnișoarei de Saint-Yves, dar și tutorele ei, se hotărî să-și scape pupila de zelul acestui îndrăgostit primejdios. Se duse să ceară sfatul judecătorului care, gîndindu-se mereu să-și însoare băiatul cu sora preotului, îl sfătui pe acesta s-o trimită pe biata fată la o mănăstire. A fost o cumplită lovitură: chiar o indiferentă dacă ar fi trimisă la mănăstire ar începe să țipe, d-apoi o îndrăgostită pe cît de cuminte, pe atît de pasionată! Pentru dînsa asta însemna o cumplită deznădejde.

Huronul, întors acasă, povesti tot ce se întîmplase, cu naivitatea lui obișnuită. Primi și aici aceleași mustrări, care avură oarecare înrîurire asupra spiritului, dar nici o înrîurire asupra simțurilor lui. A doua zi, cînd voi să se ducă la iubita lui ca să discute cu dînsa despre legea naturală și legea convențională, domnul judecător îi spuse cu o insultătoare bucurie că ea era la mănăstire.

— Foarte bine, spuse el, am să mă duc să stau de vorbă cu dînsa la mănăstire.

— Nu se poate, spuse judecătorul.

Și îi spuse cu de-amănuntul ce înseamnă mănăstire, că vorba asta vine din grecește, că înseamnă adunare de călugări sau de călugărițe. Huronul însă nu înțe-

legea de ce nu putea şi el să fie primit în adunarea aceea. Îndată ce află că adunarea aceea era un fel de închisoare în care erau închise fetele, lucru groaznic, necunoscut la huroni şi la englezi, se înfurie cum s-a înfuriat patronul său Hercule cînd Eurit, regele Oechaliei, tot aşa de crud ca şi părintele Saint-Yves, n-a vrut să-i dea pe fiică-sa, Iola, tot aşa de frumoasă ca şi sora părintelui. Naivul spuse că se va duce să dea foc mănăstirii, să-şi scoată iubita de acolo sau să ardă împreună cu dînsa. Domnişoara de Kerkabon, înspăimîntată, nu mai nădăjduia să-şi vadă nepotul diacon şi spunea plîngînd că avea pe dracul în el de cînd fusese botezat.

Capitolul VII

NAIVUL RESPINGE PE ENGLEZI

Naivul, scufundat într-o adîncă melancolie, se duse să se plimbe pe ţărmul mării, cu puşca pe umăr, cu cuţitul la brîu, ţintind din cînd în cînd cîte o pasăre şi ispitit să ţintească mai bine în el însuşi. Dar îi era încă dragă viaţa din pricina domnişoarei de Saint-Yves. Uneori îl blestema pe unchiu-său, pe mătuşă-sa şi toată Bretania şi îşi blestema botezul; în clipa următoare le mulţumea în gînd, fiindcă datorită lor o cunoscuse pe aceea pe care o iubea. Se gîndea să se ducă să dea foc mănăstirii, dar se rîzgîndea îndată de frică să nu dea foc şi iubitei lui. Valurile Mării Mînecii nu sînt mai zbuciumate de vînturi decît era inima lui de atîtea mişcări potrivnice.

Mergea cu paşi mari, fără să ştie încotro, cînd deodată auzi bătînd toba. Îndată văzu o mulţime de oameni: unii alergau spre ţărm şi unii fugeau în faţa celorlalţi.

Toţi strigau din toate părţile. Curiozitatea şi curajul îl împinseră într-acolo. Ajunse din cîteva salturi.

Comandantul miliţiei[1], care stătuse la masă cu dînsul, l'a părintele Kerkabon, îl cunoscu imediat şi veni la el cu braţele deschise:

— A! uite-l pe Naivul! Are să lupte alături de noi!

Şi miliţienii, care nu mai puteau de frică, simţiră că le vine inima la loc şi strigară şi ei:

— Naivul! Naivul!

— Ce s-a întîmplat, domnilor? întrebă el. De ce v-aţi speriat aşa? Vi s-au trimis iubitele la mănăstire?

Atunci toţi strigară deodată:

— Dar nu vezi că debarcă englezii?

— Ei, şi ce-i cu asta? spuse huronul. Englezii sînt nişte oameni cumsecade. Nu mi-au propus niciodată să mă facă diacon şi nu mi-au luat iubita.

Comandantul îi spuse că englezii vin ca să prade Biserica Maica Domnului din Munte şi să bea vinul lui unchiu-său şi poate chiar s-o răpească pe domnişoara de Saint-Yves, că corabia cu care sosise el în Bretania venise în recunoaştere, că englezii făceau acte de ostilitate fără să fi declarat război regelui Franţei şi că toată provincia era în primejdie.

— Bine, dacă e aşa, asta înseamnă că ei calcă legea naturală. Lăsaţi-mă pe mine; eu am stat multă vreme printre dînşii, le cunosc limba şi am să vorbesc cu ei. Nu cred că au gînduri atît de rele.

În timp ce vorbeau, escadra engleză se apropie. Huronul alergă spre ea, se aruncă într-o barcă, ajunse la vasul amiral, se urcă pe bord şi întrebă dacă e adevărat că vin să prade ţara fără să fi declarat cinstit război. Amiralul şi toţi cei de pe bord pufniră de rîs, îi dădură să bea punch şi îl trimiseră înapoi.

Naivul, supărat, nu se mai gîndi decît cum să se bată mai bine împotriva vechilor lui prieteni, ca să-şi apere compatrioţii şi pe părintele Kerkabon. Gentilomii de prin apropiere veniră repede într-acolo. Huro-

[1] În Franţa, înainte de 1789, miliţia era o trupă formată din tîrgoveţi şi din ţărani, cu caracter local şi nepermanent (n.t.).

nul se duse şi el cu dînşii. Aveau cîteva tunuri. El le încarcă, le ţinteşte şi trage cu ele rînd pe rînd. Englezii debarcă. Naivul se repede la dînşii, omoară trei dintre ei şi răneşte pe amiralul care îl luase peste picior. Vitejia lui dă curaj miliţienilor. Englezii se îmbarcă şi pleacă. Tot ţărmul răsună de strigăte de izbîndă: „Trăiască regele! Trăiască huronul!“ Fiecare îl ia în braţe, fiecare vrea să-i lege rănile uşoare pe care le-a căpătat.

— O! spuse el, dacă domnişoara de Saint-Yves ar fi aici, mi-ar pune o compresă.

Judecătorul, care în timpul luptei se ascunsese într-o pivniţă, veni şi el să-i aducă laude. Dar fu foarte mirat cînd îl auzi pe Hercule Naivul spunînd cîtorva tineri întreprinzători care erau împrejurul lui:

— Prieteni! nu-i nimic că am salvat Biserica Maica Domnului din Munte, acuma trebuie să mai salvăm şi o fată.

Toţi tinerii se aprinseră la aceste cuvinte. Toţi se luară după dînsul şi porniră în fugă spre mănăstire. Dacă judecătorul n-ar fi dat repede de veste comandantului şi dacă trupa veselă n-ar fi fost oprită, ei ar fi izbutit. Naivul fu adus acasă la unchiu-său şi la mătuşă-sa, care îl primiră cu lacrimi de dragoste.

— Văd eu că n-ai să fii nici diacon, nici preot, spuse unchiul. Ai să fii un ofiţer şi mai viteaz decît frate-meu căpitanul şi desigur tot aşa de sărac ca şi el.

Şi domnişoara de Kerkabon plîngea şi îl îmbrăţişa spunînd:

— Are să moară în război ca şi frate-meu; mai bine să se facă diacon.

Naivul, în timpul luptei, găsi o pungă plină de guinee[1] pe care probabil că o pierduse amiralul. El era sigur acuma că cu punga asta va putea cumpăra toată Bretania şi mai ales va face din domnişoara de Saint-Yves o doamnă din lumea mare. Toţi îl îndemnară

[1] Veche monedă engleză de aur = douăzeci şi unu de şilingi (n.t.).

să se ducă la Versailles să primească răsplata serviciilor pe care le adusese. Comandantul și ofițerii cei mai de seamă îl încărcară cu certificate. Unchiul și mătușa fură și ei de părere ca nepotul să plece. Va fi prezentat regelui fără greutate. Asta era destul ca să-i dea un renume strașnic. Adăugiră la punga englezească un dar foarte mare din economiile lor. Naivul își spunea: „Cînd am să-l văd pe rege am să-i cer în căsătorie pe domnișoara de Saint-Yves și desigur că are să mi-o dea". Plecă la drum, salutat fiind de tot ținutul, înăbușit de îmbrățișări, scăldat în lacrimi de mătușă-sa, binecuvîntat de unchiu-său și trimițînd respectuoase salutări domnișoarei de Saint-Yves.

Capitolul VIII

NAIVUL SE DUCE LA CURTE. PE DRUM STĂ LA MASĂ CU NIȘTE HUGHENOȚI[1]

Naivul luă drumul spre Saumur cu căruța poștei, pentru că pe vremea aceea nu era alt mijloc de călătorie. Cînd ajunse în Saumur, se miră văzînd că orașul era aproape pustiu și că mulți locuitori plecau. I se spuse că, cu șase ani înainte, Saumur avea peste cincisprezece mii de suflete și acum nu mai erau nici șase mii. El vorbi de asta, seara la masă, la hanul unde trăsese. La masă erau mai mulți protestanți. Unii se tînguiau amar, alții tremurau de mînie, alții spuneau plîngînd:

...Nos dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus.[2]

Naivul, care nu știa latinește, întrebă ce înseamnă aceste cuvinte și i se spuse că asta înseamnă: „Ne părăsim ogoarele dragi și fugim din patria noastră".

---

[1] Protestanți francezi, expulzați din Franța de Ludovic al XIV-lea în 1685 (n.t.).
[2] Virgiliu, *Egloga întîi* (n.t.).

— Şi de ce să fugiţi din patrie, domnilor?

— Din pricină că vor să ne silească să recunoaştem pe papa.

— Şi de ce să nu-l recunoaşteţi? N-aveţi naşe cu care vreţi să vă însuraţi? Mi s-a spus că numai el dă voie.

— O, domnule! Papa acesta spune că este stăpîn pe domeniile regelui.

— Dar dumneavoastră, domnilor, ce meserie aveţi?

— Cei mai mulţi dintre noi sîntem negustori de pînzeturi şi fabricanţi.

— Dacă papa dumneavoastră spune că e stăpîn pe pînzeturile şi pe fabricile dumneavoastră, atunci faceţi foarte bine că nu-l recunoaşteţi; dar cît despre regi, e treaba lor, ce vă pasă de ei?

Atunci, un omuleţ îmbrăcat în negru[1] intră şi el în vorbă şi expuse cu multă pricepere păsurile lor. Vorbi despre revocarea Edictului de la Nantes[2] cu atîta energie, deplînse în chip atît de poetic soarta celor cincizeci de mii de familii care fugiseră şi a celorlalte cincizeci de mii convertite de dragoni[3], încît Naivul plînse şi el.

— Dar cum se face, spuse el, că un rege atît de mare, a cărui glorie ajunge chiar pînă şi la huroni, se lipseşte de atîtea inimi care l-ar fi iubit şi de atîtea braţe care l-ar fi slujit?

— A fost înşelat ca şi toţi ceilalţi mari regi, răspunse omul în negru. L-au făcut să creadă că, dacă va spune un cuvînt, toţi oamenii vor gîndi ca el şi îşi vor schimba religia, aşa cum Lulli, muzicantul lui, schimbă într-o clipă decorurile la operă. Nu numai că îşi pierde acu-

---

[1] Pastor protestant (n.t.).

[2] Edictul de la Nantes, dat de Henric al IV-lea în 1598, acorda protestanţilor anumite drepturi. Prin revocarea acestui edict, în 1685, protestanţii îşi pierdură orice drepturi în Franţa şi fură siliţi să plece (n.t.).

[3] Adică cu de-a sila. *Dragonade* fură numite persecuţiile săvîrşite cu ajutorul dragonilor regali, în sudul Franţei, contra protestanţilor, în urma revocării Edictului de la Nantes (n.t.).

ma vreo cinci, şase sute de mii de supuşi foarte folositori, dar îşi mai face şi duşmani; şi regele William care e acum stăpîn în Anglia a alcătuit mai multe regimente din francezii aceştia care, altfel, s-ar fi luptat pentru monarhul lor.

Un asemenea dezastru e cu atît mai uimitor cu cît papa[1], pentru care Ludovic al XIV-lea îşi sacrifică o parte din poporul său, e duşmanul lui făţiş. De nouă ani se ceartă cumplit între dînşii. Cearta asta a fost împinsă atît de departe, încît Franţa a sperat, în sfîrşit, că va putea să vadă sfărîmîndu-se jugul, care o supune de atîtea secole acestui străin şi mai ales că nu va mai trebui să-i dea bani, care sînt mobilul primordial al treburilor pămînteşti. Se pare deci că acest mare rege a fost înşelat în ce priveşte interesele lui şi că mărinimia inimii sale a fost vătămată.

Naivul, din ce în ce mai mişcat, întrebă care erau francezii care înşelau astfel pe un monarh atît de drag huronilor.

— Sînt iezuiţii, mai ales părintele de La Chaise, duhovnicul majestăţii-sale. Să nădăjduim că Dumnezeu îi va pedepsi odată şi odată şi că vor fi alungaţi şi ei, aşa cum ne alungă pe noi acum. Se poate mai mare nenorocire decît a noastră? Domnul de Louvois[2] trimite în toate părţile împotriva noastră iezuiţi şi dragoni.

— Domnilor, spuse Naivul, care nu se mai putea stăpîni, eu mă duc la Versailles să-mi primesc răsplata pentru serviciile mele. Voi vorbi cu acest domn de Louvois: mi s-a spus că el face războaiele din cabinetul lui. Voi vedea pe rege şi îi voi spune adevărul.

---

[1] Inocenţiu al XI-lea a dus o luptă înverşunată împotriva lui Ludovic al XIV-lea din pricina *regalei* (un drept pe care îl avea regele Franţei de-a percepe veniturile episcopiilor şi stăreţiilor vacante şi de-a acorda, în timpul vacanţei unui scaun episcopal, veniturile ecleziastice care în mod obişnuit erau conferite de episcop)(n. t.).

[2] Ministru de Război al lui Ludovic al XIV-lea, principalul autor al persecuţiilor şi al dragonadelor împotriva protestanţilor (n.t.).

Nu se poate să nu te supui adevărului atunci cînd îl simţi. Mă voi întoarce în curînd ca să mă însor cu domnişoara de Saint-Yves şi vă poftesc la nuntă.

Oamenii îl luară atunci drept un mare senior care călătorea incognito cu căruţa poştei. Cîţiva îl luară drept bufonul regelui.

La masă era şi un iezuit travestit care slujea de spion cuvioşiei-sale părintelui de La Chaise. Îi raportă acestuia tot şi părintele de La Chaise îl informă pe de Louvois. Spionul scrise părintelui. Naivul şi scrisoarea sosiră aproape în acelaşi timp la Versailles.

Capitolul IX

SOSIREA NAIVULUI LA VERSAILLES. PRIMIREA LUI LA CURTE

Naivul debarcă din trăsură în curtea bucătăriilor. Întrebă pe vizitiu la ce ceas putea să-l vadă pe rege. Vizitiii rîseră cum rîsese şi amiralul englez. Naivul îi luă la bătaie. Ei răspunseră la fel şi lucrurile s-ar fi încurcat rău de tot dacă n-ar fi trecut tocmai atunci pe acolo un gentilom breton din gardă, care alungă mojicimea.

— Domnule, îi spuse călătorul, pari să fii un om de treabă; eu sînt nepotul preotului de la Maica Domnului din Munte. Am omorît cîţiva englezi. Acuma vreau să vorbesc cu regele. Te rog să mă duci la dînsul.

Ofiţerul, încîntat că a întîlnit pe un viteaz de pe meleagurile lui şi văzînd că acesta nu prea părea să ştie rostul de la Curte, îi spuse că nu se putea vorbi astfel cu regele şi că trebuia să fie prezentat de monseniorul de Louvois.

— Bine, atunci du-mă la acest monsenior de Louvois care negreşit mă va conduce la majestatea-sa.

Ofiţerul spuse:

— Cu monseniorul de Louvois e şi mai greu de vorbit decît cu regele. Am să te duc la domnul Alexandre, secretar general la Război; e ca şi cum ai vorbi cu ministrul.

Se duseră deci la domnul Alexandre, secretarul general, dar nu putură să intre; avea treabă cu o doamnă de la Curte şi dăduse ordin să nu intre nimeni.

— Nu-i nimic, spuse ofiţerul; haidem la primul-secretar al domnului Alexandre; e ca şi cum ai vorbi cu domnul Alexandre în persoană.

Huronul, foarte mirat, îl urmează. Stau aşa vreo jumătate de ceas într-o mică anticameră.

— Ce-i asta? spuse Naivul. Pe-aici sînt toţi invizibili? E mult mai uşor să te baţi în Bretania împotriva englezilor decît să întîlneşti la Versailles oamenii cu care ai treabă.

Îşi alungă plictiseala povestind compatriotului dragostea lui. Dar un ceas sună şi-l chemă pe ofiţer la postul lui. Îşi făgăduiră să se întîlnească a doua zi şi Naivul mai stătu încă o jumătate de ceas în anticameră visînd la domnişoara de Saint-Yves şi gîndindu-se cît e de greu să vorbeşti cu regii şi cu secretarii generali.

În sfîrşit, apăru şi secretarul.

— Domnule, îi spuse Naivul, dacă aş fi aşteptat ca să alung pe englezi tot atît cît m-ai făcut dumneata să aştept o audienţă, englezii ar devasta acum toată Bretania.

Vorbele acestea supărară pe secretar. Îl întrebă pe breton:

— Ce vrei dumneata?

— O răsplată, răspunse Naivul. Iată aici titlurile pe care le am.

Şi arătă toate certificatele. Secretarul le citi şi îi spuse că probabil i se va acorda dreptul de-a cumpăra un post de locotenent.[1]

[1] Sub vechiul regim francez, înainte de revoluţia de la 1789, cea mai mare parte din funcţiile publice se cumpărau (n.t.).

— Eu? Să dau bani pentru că am alungat pe englezi? Să-mi cumpăr dreptul de-a muri pentru dumneata în timp ce dumneata dai aici liniştit audienţe? Îmi închipui că glumeşti. Vreau să am comanda unei companii de cavalerie, dar fără să plătesc; vreau ca regele să scoată din mănăstire pe domnişoara de Saint-Yves şi să mi-o dea în căsătorie; vreau să vorbesc cu regele şi să stăruiesc pentru cincizeci de mii de familii pe care vreau să i le înapoiez; cu un cuvînt, vreau să fiu folositor; aşadar, să mi se dea o slujbă şi să fiu înaintat.

— Cum te cheamă pe dumneata, domnule, că vorbeşti aşa de tare?

— O! O! răspunse Naivul, dar dumneata n-ai citit certificatele? Atunci de ce te-ai mai uitat în ele? Mă numesc Hercule de Kerkabon; sînt botezat, locuiesc la Cadranul albastru şi am să mă plîng de dumneata regelui.

Din toate acestea secretarul trase încheierea, ca şi cei de la Saumur, că tînărul acesta nu era întreg la minte şi nu-l luă prea mult în seamă.

Tot în aceeaşi zi, cuvioşia-sa părintele de La Chaise, duhovnicul lui Ludovic al XIV-lea, primi scrisoarea spionului său, care îl învinuia pe Kerkabon că e de partea hughenoţilor şi condamnă acţiunea iezuiţilor. Domnul de Louvois primi şi el o scrisoare de la întrebăciosul judecător care îl descria pe Naiv ca pe un ticălos care voia să dea foc mănăstirilor şi să răpească fetele.

Naivul, după ce se plimbase prin parcul de la Versailles, unde se plictisise, după ce stătuse la masă şi mîncase zdravăn, se culcase cu nădejdea că a doua zi avea să vorbească cu regele şi că va căpăta învoirea de-a se căsători cu domnişoara de Saint-Yves, că avea să dobîndească cel puţin comanda unei companii de cavalerie şi să obţină încetarea prigoanei împotriva hughenoţilor. Îşi legăna sufletul cu aceste închipuiri fericite, cînd jandarmii intrară în odaie. Puseră mîna în primul rînd pe puşca lui cu două focuri şi pe sabie.

Făcură un inventar al banilor pe care îi avea şi îl duseră în castelul pe care l-a ridicat Carol al V-lea,

fiul lui Ioan al II-lea, aproape de strada Sfîntul Antoniu, la bariera Tournelles[1].

Vă las să vă închipuiţi care fu mirarea Naivului. La început crezu că visează. Rămase aşa în amorţire. Apoi deodată, apucat de-o furie care îi înzecea puterile, îi ia de gît pe doi din însoţitorii lui care erau cu dînsul în caleaşcă, îi zvîrle afară şi se aruncă şi el după dînşii, tîrînd pe un al treilea care voia să-l ţină. Se împiedică şi cade, este legat şi urcat iarăşi în trăsură. „Iată, îşi spuse el, ce cîştigi dacă alungi pe englezi din Bretania. Ce-ai spune tu, frumoasă Saint-Yves, dacă m-ai vedea în halul în care sînt?"

Sosiră în sfîrşit la locuinţa care îi fusese hărăzită. Îl duseră în tăcere în odaia în care trebuia să fie închis, ca un mort care e dus la cimitir. În odaie mai era un bătrîn solitar de la Mănăstirea Port-Royal[2], numit Gordon, şi care lîncezea acolo de doi ani.

— Poftim, îi spuse căpetenia zbirilor, ţi-am adus cu cine să stai de vorbă.

Şi imediat ieşi şi trase zăvoarele grele ale porţii groase şi ferecate cu drugi puternici. Cei doi captivi rămaseră singuri, despărţiţi de întregul univers.

Capitolul X

NAIVUL ÎNCHIS LA BASTILIA CU UN JANSENIST[3]

Gordon era un bătrîn verde şi senin care ştia două lucruri mari: să înfrunte nenorocirea şi să mîngîie pe cei nefericiţi. Veni în întîmpinarea tovarăşului său cu braţele deschise şi îi spuse îmbrăţişîndu-l:

---

[1] Bastilia (n.t.).

[2] Mănăstire în apropierea Parisului care, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, a adăpostit foarte mulţi savanţi care se retrăgeau acolo ca să poată lucra în linişte („solitarii de la Port-Royal") (n.t.).

[3] Adept al doctrinei lui Jansenius, teolog olandez (1585—1638), care nega Libertatea de voinţă a omului, oamenii împărţindu-se în „aleşi", predestinaţi „salvării", şi „păcătoşi", sortiţi „veşnicei pieiri" (n.t.).

— Oricine ai fi tu, care vii să împarţi cu mine mormîntul, fii sigur că voi uita întotdeauna de mine însumi ca să-ţi alin necazurile în prăpastia infernală în care sîntem cufundaţi. Să adorăm Providenţa care ne-a adus aici, să suferim în pace şi să nădăjduim.

Vorbele acestea avură asupra tînărului efectul picăturilor engleze[1] care însufleţesc pe un muribund şi îl fac să-şi deschidă ochii mirat.

După primele vorbe, Gordon, fără să-l întrebe despre pricina necazurilor lui, prin blîndeţea felului său de a vorbi şi prin interesul pe care doi nenorociţi îl au unul faţă de celălalt, îi insuflă dorinţa de a-şi deschide inima şi de-a se uşura de povara care-l copleşea. Naivul nu putea ghici de unde vin nenorocirile lui; i se părea un efect fără cauză. Gordon era şi el tot aşa de mirat.

— Negreşit, spuse el huronului, Dumnezeu are planuri mari cu dumneata dacă te-a dus de la lacul Ontario pînă în Anglia şi în Franţa, te-a făcut să te botezi în Bretania şi te-a adus aici pentru mîntuirea dumitale.

— Eu cred, spuse Naivul, că numai dracul singur s-a amestecat în soarta mea. Compatrioţii mei din America nu s-ar fi purtat niciodată cu mine în chip atît de barbar. Ei nu cunosc asemenea procedee. Li se spune *sălbatici*; de fapt sînt nişte oameni de treabă grosolani, iar oamenii de pe aici sînt nişte puşlamale rafinate. Ce-i drept, mă mir şi eu destul de mult că am venit din lumea nouă în lumea veche ca să fiu închis şi zăvorît împreună cu un preot, dar mă gîndesc la sumedeniile de oameni care pleacă dintr-o parte a lumii ca să fie omorîţi în alta sau care se îneacă în drum şi îi mănîncă peştii. Nu văd de loc ce planuri mari are Dumnezeu cu oamenii aceştia.

Li se aduse mîncare pe o ferestruică. Vorbiră despre Providenţă, despre ordinele de exil şi de arestare cu

[1] Medicament întăritor (n.t.).

pecete regală şi despre arta de a nu te lăsa învins de necazurile la care orice om este expus.

— Eu sînt aici de doi ani, spuse bătrînul, şi n-am altă mîngîiere decît pe mine însumi şi cîteva cărţi. Dar n-am fost supărat nici o clipă.

— A! domnule Gordon, atunci dumneata nu-ţi iubeşti naşa? Dacă ai cunoaşte ca mine pe domnişoara de Saint-Yves, n-ai mai putea de durere!

Vorbind astfel, nu-şi mai putu ţine lacrimile şi, plîngînd, se simţi mai uşurat.

— Dar de ce oare, spuse el, lacrimile uşurează? Eu cred că ar trebui să facă tocmai dimpotrivă.

— Totul este fizic în noi, fiule, spuse bătrînul. Orice secreţie face bine trupului şi tot ce uşurează trupul uşurează şi sufletul: sîntem maşinile Providenţei.

Naivul, care, aşa cum am spus de cîteva ori, avea multă minte, cugetă adînc la această idee, al cărei germen pare-se că îl avea în el însuşi. Îl întrebă pe tovarăşul lui de ce maşina lui era de doi ani zăvorîtă.

— Din bunăvoinţa lui Dumnezeu, spuse Gordon. Eu trec drept jansenist. Am cunoscut pe Arnauld şi pe Nicole[1]. Iezuiţii ne-au prigonit. Noi credeam că papa nu-i decît un episcop ca oricare altul şi din pricina asta părintele de La Chaise a obţinut de la rege, al cărui duhovnic este, ordinul de-a mi se răpi, fără nici o formalitate judiciară, bunul cel mai preţios al omului: libertatea.

— Ciudat lucru, spuse Naivul, toţi nenorociţii pe care i-am întîlnit sînt nenorociţi numai din pricina papei! În ce priveşte bunăvoinţa divină de care vorbeşti, mărturisesc că nu înţeleg nimic, dar văd un mare har din partea lui Dumnezeu în faptul că mi-a dat prilejul să găsesc în nenorocirea mea un om ca dumneata, care toarnă în inima mea o mîngîiere pe care nu mă mai credeam în stare s-o simt.

---

[1] Teologi jansenişti care trăiau retraşi la Mănăstirea Port-Royal (n.t.).

Cu fiecare zi, conversaţia se făcea mai interesantă şi mai instructivă. Sufletele celor doi captivi se legau între ele. Bătrînul ştia multe şi tînărul voia să ştie multe. După o lună începu să studieze geometria cu lăcomie. Gordon îi dădu să citească *Fizica* lui Rohault, care mai era încă la modă pe atunci, şi Naivul, cu bun-simţ, nu găsi în ea decît incertitudini.

După aceea, citi *Cercetarea adevărului*[1]. Cartea aceasta îl lumină.

— Cum, spuse el, închipuirea şi simţurile noastre ne înşală pînă într-atît? Cum? Va să zică obiectele nu formează ideile noastre şi nici nu putem să ni le dăm noi înşine!

După ce citi volumul al doilea, nu mai fu aşa de mulţumit şi ajunse la ideea că e mai uşor să distrugi decît să clădeşti.

Gordon, mirat că un tînăr ignorant rosteşte o cugetare ca asta, pe care n-o dau la iveală decît minţile cu experienţă, îşi formă o părere foarte bună despre spiritul lui şi se alipi şi mai mult de dînsul.

— Am impresia, îi spuse Naivul o dată, că Malebranche al dumitale şi-a scris jumătate din carte cu raţiunea şi cealaltă jumătate cu închipuirea şi cu prejudecăţile pe care le avea.

Cîteva zile după aceea, Gordon îl întrebă:

— Ce crezi dumneata despre suflet, despre felul în care primim ideile pe care le avem, despre voinţa noastră, despre har, despre liberul-arbitru?

— Nu cred nimic, răspunse Naivul. Dacă aş crede ceva, ar fi că sîntem sub puterea Creatorului etern, ca astrele şi ca elementele naturii; că el face totul în noi, că sîntem nişte mici şuruburi din imensa maşină al cărei suflet este el, că lucrează cu legi generale şi nu cu intenţii particulare. Numai asta mi se pare de înţeles, tot restul este un abis de întuneric pentru mine.

---

[1] De Malebranche (n.t.).

— Bine, fiule, dar asta înseamnă să faci din Dumnezeu autorul păcatului.

— Dar şi harul dumitale ar face din Dumnezeu autorul păcatului, fiindcă desigur toţi cei care n-ar primi acest har ar păcătui. Şi cel care ne împinge la rău nu este oare autorul răului?

Naivitatea aceasta îl încurca foarte mult pe bătrîn. Simţea că face zadarnice sforţări să iasă din încurcătură şi îngrămădea atîtea cuvinte care păreau că au un înţeles şi care n-aveau nici unul (ceva în felul premoţiunii fizice[1]), încît Naivului i se făcea milă de dînsul. Această chestiune era în chip vădit legată de originea binelui şi a răului; şi atunci bietul Gordon trecea în revistă cutia Pandorei, oul lui Orosmad spart de Ahriman, duşmănia dintre Typhon şi Osiris şi, în sfîrşit, păcatul originar; şi alergau amîndoi prin întunericul acesta fără să se întîlnească niciodată. Dar oricum, acest roman al sufletului îi făcea să-şi întoarcă ochii de la priveliştea propriei lor nenorociri; şi, printr-o ciudată vrajă, mulţimea nenorocirilor răspîndite în lumea întreagă îi făcea să simtă mai puţin necazurile lor; nu îndrăzneau să se plîngă cînd totul era suferinţă.

Noaptea, însă, chipul frumoasei Saint-Yves alunga din mintea îndrăgostitului toate ideile de metafizică şi de morală. Se deştepta cu ochii plini de lacrimi, şi bătrînul jansenist uita de har, de abatele de Saint-Cyran, de Jansenius, ca să aducă mîngîiere unui tînăr pe care îl credea căzut într-un păcat de moarte.

După lecturi şi discuţii, vorbeau şi de întîmplările lor; şi, după ce vorbeau zadarnic, citeau împreună sau fiecare în parte. Spiritul tînărului se întărea tot mai mult. Mai ales în matematică ar fi mers foarte departe, dacă n-ar fi fost distrat din pricina domnişoarei de Saint-Yves.

---

[1] Termen care, în limbajul teologilor jansenişti, indică determinarea de către Dumnezeu a acţiunilor omeneşti (n.t.).

Citi și istorie, dar istoria îl mîhni. Lumea i se păru prea rea și prea nenorocită. Într-adevăr, istoria nu-i decît tabloul crimelor și al nenorocirilor. Pe aceste scene vaste, mulțimea oamenilor nevinovați și pașnici nu se vede niciodată. Personajele sînt formate numai de ambițioși perverși. S-ar părea că istoria place numai dacă e la fel cu tragedia, care lîncezește dacă nu e însuflețită de pasiuni, de crimă și de mari necazuri. Clio trebuie înarmată cu un pumnal, ca și Melpomene.

Cu toate că istoria Franței e plină de grozăvii, ca toate celelalte istorii, totuși ea îi apărea atît de dezgustătoare la începutul ei, atît de seacă pe la mijloc și atît de măruntă chiar în timpul lui Henric al IV-lea, atît de lipsită de mari monumente, atît de străină de frumoasele descoperiri care au făcut renumele altor națiuni, încît era silit să lupte cu plictiseala ca să poată citi toate amănuntele acestor calamități obscure, îngrămădite într-un colț de lume.

Gordon era de aceeași părere. Rîdeau amîndoi cînd era vorba de suveranii din Fezensac, din Fezensaquet și din Astarac. Studierea lor n-ar fi fost bună decît pentru moștenitorii lor, dacă ar fi existat. Frumoasele vremuri ale republicii romane îl făcură cîtva timp indiferent față de restul lumii. Spectacolele Romei victorioase și legislatoare a națiunilor îi umpleau tot sufletul. Se înfierbînta contemplînd acest popor care a fost guvernat șapte sute de ani de entuziasmul libertății și al gloriei.

Așa treceau zile, săptămîni, luni, și el s-ar fi crezut fericit în lăcașul deznădejdii, dacă n-ar fi fost îndrăgostit.

Firea lui bună se înduioșa gîndindu-se la preotul de la Maica Domnului din Munte și la sensibila domnișoară de Kerkabon. „Ce au să spună cînd n-au să mai primească nici o veste de la mine? Au să creadă că sînt un ingrat." Gîndul acesta îl chinuia; și îi plîngea pe cei care îl iubeau mai mult decît se plîngea pe el însuși.

Capitolul XI

CUM NAIVUL ÎŞI DEZVOLTĂ ÎNSUŞIRILE SPIRITULUI

Lectura îţi înalţă sufletul şi un prieten luminat îl mîngîie. Prizonierul nostru se bucura de aceste două avantaje pe care mai înainte nu le bănuise. „Mai că aş fi ispitit să cred în metamorfoze, fiindcă am fost schimbat din brută în om." Îşi alcătui o bibliotecă aleasă cu partea din banii lui de care îi era îngăduit să se folosească. Prietenul lui îl îndemnă să-şi pună în scris cugetările. Iată ce scrise el despre istoria antică:

„Îmi închipui că naţiunile au fost multă vreme ca şi mine, adică n-au început să înveţe decît tîrziu, şi timp de secole nu s-au ocupat decît de clipa prezentă, foarte puţin de trecut şi niciodată de viitor. Am mers vreo cinci-şase sute de leghe prin Canada şi n-am găsit nici un monument. Nici un locuitor nu ştie ce a făcut străbunicul său. Dar nu cumva asta e starea naturală a omului? Specia care trăieşte pe continentul acesta mi se pare superioară speciei de pe celălalt continent. Specia de aici şi-a sporit de cîteva secole fiinţa cu ajutorul artei şi al ştiinţei. Oare aceasta se datoreşte faptului că ea are barbă şi că Dumnezeu n-a dat barbă americanilor[1]? Nu cred, fiindcă văd că chinezii n-au barbă aproape de loc şi cunosc arta de mai bine de cinci mii de ani. Într-adevăr, o dată ce au cronici scrise acum patru mii de ani, înseamnă că naţia lor s-a închegat şi a înflorit de mai bine de cincizeci de secole.

Un lucru mai ales mă surprinde în istoria veche a Chinei şi anume că aproape totul e verosimil şi natural. Îmi place, fiindcă acolo nimic nu e miraculos.

De ce toate celelalte naţiuni şi-au atribuit origini fabuloase? Vechii cronicari ai istoriei Franţei, care nu sînt tare vechi, pun pe francezi să se tragă dintr-un

---

[1] E vorba, bineînţeles, de băştinaşii piei roşii din America de Nord (n.t.).

oarecare Francus, fiul lui Hector. Romanii spuneau că se trag dintr-un frigian, cu toate că în limba latină nu-i măcar un singur cuvînt care să aibă vreo legătură cu limba frigiană. Zeii au locuit zece mii de ani în Egipt şi diavolii în Sciţia, unde au zămislit pe huni. Înainte de Tucidide nu văd decît romane în felul lui *Amadis*, dar mult mai puţin amuzante. Nu vezi pretutindeni decît apariţii, oracole, minuni, vrăji, metamorfoze, tălmăciri de visuri, care hotărăsc deopotrivă soarta marilor imperii şi a statelor mici: ici vezi animale care vorbesc, dincolo animale la care lumea se închină, zei transformaţi în oameni şi oameni transformaţi în zei. Dacă avem numaidecît nevoie de poveşti, atunci aceste poveşti să fie măcar emblema adevărului. Îmi plac poveştile filozofilor, rîd de acelea ale copiilor şi urăsc pe acelea ale mincinoşilor."

Într-o zi dădu de o istorie a împăratului Justinian. Citi acolo că nişte apedeuţi[1] din Constantinopol dăduseră, într-o elinească foarte proastă, un edict împotriva celui mai mare căpitan de oşti din acele vremuri[2] pentru că acesta rostise următoarele cuvinte: „Adevărul străluceşte cu lumina lui proprie şi spiritele nu se luminează cu flăcările rugurilor"[3].

Apedeuţii declarară că această afirmaţie este eretică şi că tocmai axioma contrară este catolică, universală şi elină: „Spiritele nu se luminează decît cu flacăra rugurilor şi adevărul nu poate străluci cu lumina lui proprie". Aceşti inostoli[4] osîndiră astfel mai multe cuvîntări ale căpitanului şi dădură un edict.

— Cum, strigă Naivul, oamenii aceştia dau edicte?

— Nu sînt edicte, spuse Gordon; sînt nişte contraedicte de care toată lumea îşi bătea joc la Constanti-

---

[1] Ignoranţi (n.t.).

[2] Aluzie la cenzurarea de către Facultatea de teologie a Sorbonei a povestirii lui Marmontel *Belizarie*, în care autorul condamnă netoleranţa religioasă (n.t.).

[3] Citat din povestirea lui Marmontel *Belizarie* (n.t.).

[4] Îmbrăcaţi în in. Voltaire dă acest nume comic teologilor Sorbonei. Ignoranţii în haine de in = teologii Sorbonei (n.t.).

nopol şi în primul rînd împăratul: era un suveran înţelept care ştiuse să-i silească pe apedeuţii inostoli să nu poată face decît bine. El ştia că domnii aceştia precum şi alţi pastofori[1] scoseseră din răbdări pe împăraţii dinaintea lui în împrejurări mai grave.

— Foarte bine a făcut, spuse naivul. Pastoforii trebuie sprijiniţi şi înfrînaţi.

Naivul mai puse pe hîrtie şi alte reflecţii care îl înspăimîntară pe bătrînul Gordon. „Care va să zică, îşi spuse el, cincizeci de ani am pierdut ca să învăţ şi acum mi-i teamă că n-am să pot ajunge la bunul-simţ natural al acestui băiat aproape sălbatic! Tare mă tem că am lucrat numai ca să întăresc nişte prejudecăţi. Băiatul acesta nu ascultă decît de simpla natură."

Gordon avea cîteva cărţulii de critică şi cîteva broşuri periodice în care nişte oameni incapabili să producă ceva defăimează producţiile altora, în care un Visé[2] ponegreşte pe Racine şi un Faydit[3] pe Fénelon. Naivul, cercetînd cîteva din ele, spuse:

— Eu compar aceste cărţi cu musculiţele care îşi depun ouăle în şezutul cailor celor mai frumoşi: dar cailor nu le pasă şi aleargă tot aşa de repede ca de obicei.

Cei doi filozofi abia îşi aruncară privirile asupra acestor excremente ale literaturii.

Citiră apoi împreună elementele astronomiei. Naivul puse să i se aducă nişte sfere cereşti. Spectacolul acesta grandios îl fermeca.

— Ce dureros lucru că nu încep să cunosc cerul decît acum cînd mi se răpeşte dreptul de a-l contempla! Jupiter şi Saturn se învîrtesc în aceste spaţii imense; milioane de sori luminează miliarde de lumi, şi în acest colţ de pămînt pe care sînt aruncat se află fiinţe care mă lipsesc pe mine, fiinţă care văd şi simt, de toate aceste lumi pe care le-aş putea ajunge cu privirea

---

[1] Preoţi (n.t.).

[2] *Jean de Visé* (1638—1710), scriitor mediocru, duşman al lui Molière şi al lui Racine (n.t.).

[3] Autor al *Telemacomaniei* (1700), satiră îndreptată împotriva lui Fénelon (n.t.).

şi mă lipsesc şi de lumea în care Dumnezeu a hotărît să mă nasc! Lumina, care e făcută pentru lumea întreagă, pentru mine e pierdută. În ţara de la miazănoapte, unde mi-am petrecut copilăria şi tinereţea, nimeni nu mi-o ascundea. Fără dumneata, iubite Gordon, aş fi în neant.

Capitolul XII

CE CREDE NAIVUL DESPRE PIESELE DE TEATRU

Tînărul huron era ca un copac vînjos care, născut într-un pămînt sterp, îşi întinde repede rădăcina şi ramurile atunci cînd este mutat într-un pămînt prielnic; ciudat era că pămîntul acesta era o închisoare.

Printre cărţile cu care îşi treceau timpul cei doi prizonieri, erau poezii, traduceri de tragedii greceşti şi cîteva piese de teatru franceze. Versurile care vorbeau de dragoste umplură sufletul tînărului de plăcere şi de durere. Toate îi aduceau aminte de iubita lui. Fabula celor *Doi porumbei*[1] îi străpunse inima: nici el nu se putea întoarce la hulubăria lui.

Molière îl fermecă. Îi arăta care sînt moravurile Parisului şi ale omenirii întregi.

— Pe care din comediile lui o preferi?

— *Tartuffe*, fără îndoială.

— Şi eu sînt de aceeaşi părere, spuse Gordon. Un ipocrit m-a aruncat în închisoare şi poate că tot nişte ipocriţi te-au nenorocit şi pe dumneata.

— Cum găseşti tragediile acestea greceşti?

— Bune pentru greci, spuse Naivul.

Dar cînd citi *Ifigenia* modernă, *Fedra*, *Andromaca*, *Athalia*[2] rămase în extaz, suspină, plînse şi le ştiu pe de rost fără să fi vrut să le înveţe.

---

[1] De La Fontaine (n.t.).
[2] Toate de Racine (n.t.).

— Citește *Rodoguna*[1], îi spuse Gordon; se spune că e capodopera teatrului; celelalte piese care ți-au plăcut așa de mult nu sînt nimic față de *Rodoguna*.

Tînărul, de la primele pagini, spuse:

— Asta nu-i de același autor.

— După ce cunoști?

— Nu știu bine, dar versurile acestea nu-mi merg nici la ureche, nici la inimă.

— O, versurile nu înseamnă nimic, spuse Gordon.

— Atunci de ce să le mai faci? zise Naivul. După ce citi cu multă atenție piesa, numai cu gîndul de a avea o plăcere, se uită la prietenul lui cu ochii uscați și mirați, fără să știe ce să spună. În sfîrșit, cînd Gordon îl îndesă cu întrebările să spună ce a simțit, iată ce răspunse:

— N-am înțeles de loc începutul; pe la mijloc am fost revoltat; ultima scenă m-a mișcat mult, deși mi se pare puțin verosimilă. Nici un personaj nu m-a interesat și n-am ținut minte nici douăzeci de versuri și de obicei țin minte toate versurile care-mi plac.

— Piesa asta totuși trece drept cea mai bună pe care o avem.

— Dacă e așa, atunci poate că e la fel cu mulți oameni care nu-și merită locurile pe care le au. La urma urmei, asta e o chestie de gust; gustul meu, desigur, nu e încă format, așa că mă pot înșela. Dar dumneata știi că eu am obiceiul să spun ce gîndesc sau mai degrabă ce simt. Bănuiesc că în părerile oamenilor este de multe ori iluzie, modă, capriciu. Eu am vorbit așa cum cere natura; poate că la mine natura e foarte puțin desăvîrșită, dar se prea poate că cea mai mare parte dintre oameni nu cer sfatul naturii mai niciodată.

Și recită cîteva versuri din *Ifigenia*, de care era plin, și, deși nu declama bine, le spuse cu atîta adevăr și

---

[1] Tragedie de Corneille (n.t.).

cu atîta pătrundere, încît îl făcu pe bătrînul jansenist să plîngă. Citi după aceea *Cinna*[1]; nu plînse, dar simţi admiraţie.

Capitolul XIII

DOMNIŞOARA DE SAINT-YVES SE DUCE LA VERSAILLES

În timp ce nefericitul nostru mai mult îşi lumina mintea decît îşi mîngîia sufletul; în timp ce spiritul lui, înăbuşit de atîta vreme, se dezvolta cu repeziciune şi putere; în timp ce natura care se desăvîrşea în el îl răzbuna de loviturile soartei, ce se întîmplase cu părintele şi cu sora lui şi cu domnişoara de Saint-Yves? După o lună toţi începură să se neliniştească; după trei luni fură copleşiţi de durere. Falsele presupuneri şi zvonurile fără temei îi înspăimîntară. După şase luni crezură că a murit. În sfîrşit, părintele şi cu sora lui aflară, dintr-o scrisoare pe care un ofiţer din gardă o trimisese mai demult în Bretania, că un tînăr care semăna cu nepotul lor sosise într-o seară la Versailles, fusese ridicat în timpul nopţii şi de atunci nimeni nu mai auzise vorbindu-se de dînsul.

— Vai, spuse domnişoara de Kerkabon, să ştii că nepotu-meu a făcut vreo poznă şi s-a băgat în cine ştie ce încurcături. E tînăr şi e breton; n-are de unde şti cum trebuie să se poarte la Curte. Dragă frate, eu n-am fost niciodată la Versailles, nici la Paris; iată acum un bun prilej să mă duc. Poate ne găsim nepotul: e fiul fratelui nostru, avem datoria să-l ajutăm. Cine ştie, poate avem să izbutim să-l facem şi diacon cînd i-o mai trece focul tinereţii! Avea multă aplecare spre ştiinţă. Îţi aduci aminte cum discuta despre Vechiul şi Noul Testament? Noi răspundem pentru sufletul lui, doar l-am botezat. Domnişoara

[1] Tragedie de Corneille (n.t.).

de Saint-Yves plînge toată ziua. Trebuie să mergem la Paris. Dacă stă ascuns în vreo casă de aceea de petrecere despre care am auzit vorbindu-se, avem să-l scoatem de acolo.

Părintele puse la inimă vorbele surorii lui. Se duse la episcopul de Saint-Malo, care îl botezase pe huron, şi îi ceru ocrotirea şi sfatul. Prelatul găsi şi el că această călătorie ar putea fi de folos. Dădu părintelui cîteva scrisori de recomandaţie, una către părintele de La Chaise, duhovnicul regelui şi care avea cea mai înaltă dregătorie a ţării, alta către arhiepiscopul Parisului, Harlay, şi alta către episcopul de Meaux, Bossuet.

Fratele şi sora plecară. Dar, cînd ajunseră în Paris, se văzură rătăciţi ca într-un vast labirint fără fir şi fără ieşire. Bani nu aveau prea mulţi; în fiecare zi le trebuia o trăsură cu care să meargă în căutare, dar nu găseau nimic.

Preotul se înfăţişă la cuvioşia-sa părintele de La Chaise; dar dumnealui era cu domnişoara Du Tron şi nu putea primi pe un preot. Se duse la arhiepiscop: înaltul prelat se închisese într-o odaie cu frumoasa doamnă de Lesdiguières pentru treburi bisericeşti. Plecă la vila episcopului de Meaux; acesta cerceta împreună cu domnişoara de Mauléon *Amorul mistic* de doamna Guyon[1]. Totuşi izbuti să vorbească cu aceşti doi prelaţi; amîndoi îi spuseră că nu se puteau ocupa de nepotu-său, deoarece acesta nu era diacon.

În sfîrşit îl văzu pe părintele de La Chaise, iezuitul. Acesta îl primi cu braţele deschise şi îi spuse că avusese întotdeauna faţă de dînsul o stimă deosebită, deşi nu-l văzuse niciodată. Se jură că iezuiţii au avut întotdeauna mare dragoste faţă de bretoni.

— Dar nu cumva, zise el, nepotul dumitale o fi hughenot?

— Nu, cuvioase părinte.

— N-o fi jansenist?

---

[1] Autoare de scrieri mistice (1648—1717) (n.t.).

— Pot să încredințez pe cuviosia-voastră că abia s-a creștinat. Nici un an nu-i de cînd l-am botezat.

— Foarte bine, foarte bine, vom avea grijă de dînsul. Prebenda dumitale e mare?

— O, e foarte mică și cu nepotu-meu am cheltuială destulă.

— Sînt pe acolo janseniști? Bagă de seamă, părinte, aceștia sînt mai primejdioși decît hughenoții și decît ateii.

— N-avem janseniști de loc, cuvioase; la Maica Domnului din Munte nu se știe ce e jansenismul.

— Foarte bine. Voi face absolut totul pentru dumneata.

Dădu foarte prietenos bună ziua preotului și, după ce acesta plecă, nu se mai gîndi la dînsul.

Timpul trecea; preotul și sora lui începeau să-și piardă nădejdea.

În vremea asta, blestematul de judecător grăbea căsătoria nătărăului de fecioru-său cu domnișoara de Saint-Yves, pe care o scoseseră de la mănăstire anume pentru asta. Ea își iubea mereu finul, tot așa de tare pe cît ura pe soțul pe care voiau să i-l dea. Jignirea pe care i-o aduseseră închizînd-o într-o mănăstire îi sporea pasiunea. Ordinul de-a se mărita cu feciorul judecătorului punea vîrf la toate. Părerile de rău, dragostea și spaima îi tulburau sufletul. Dragostea, după cum se știe, e mult mai dibace și mai îndrăzneață la o fată decît este prietenia la un preot bătrîn și la o mătușă de patruzeci și cinci de ani trecuți. Pe lîngă asta, domnișoara de Saint-Yves, la mănăstire, învățase multe lucruri din romanele pe care le citise pe ascuns.

Ea își aducea aminte de scrisoarea aceea pe care un ofițer din gardă o trimisese acasă în Bretania și despre care mersese vestea prin tot ținutul. Se hotărî să se ducă chiar ea la Versailles și să cerceteze cum stau lucrurile și, dacă cumva iubitul ei era în închisoare așa cum se spunea, să se arunce la picioarele miniștrilor și să capete dreptate pentru dînsul. Ceva tainic

îi spunea că la Curte o fată frumoasă capătă tot ce vrea. Dar nu ştia cu ce preţ.

Ce face după ce ia această hotărîre? Se preface că s-a liniştit şi s-a consolat şi nu se mai poartă urît cu nătărăul de logodnic; vorbeşte frumos cu nesuferitul socru, se poartă frumos cu frate-său, răspîndeşte voie bună în toată casa. Pe urmă, în ziua nunţii, pleacă în taină la patru dimineaţa cu darurile de nuntă şi cu ce a mai putut aduna. Aşa de bine potrivi lucrurile încît, pe la amiază, cînd intrară la dînsa în odaie, ea era la cîteva poşte depărtare. Mare le fu mirarea şi necazul. Întrebăciosul judecător puse în ziua aceea mai multe întrebări decît pusese toată săptămîna. Mirele rămase mai tîmpit decît fusese vreodată. Părintele Saint-Yves, mînios, se hotărî să se ducă după soră-sa. Judecătorul şi cu fecioru-său îl însoţiră. Şi astfel soarta mîna la Paris aproape tot ţinutul acesta din Bretania.

Domnişoara de Saint-Yves îşi închipuia, bineînţeles, că va fi urmărită. Era călare. Întreba cu îndemînare pe toate ştafetele dacă n-au întîlnit cumva un preot pîntecos, o matahală de judecător şi un june nătăfleţ, care alergau spre Paris. Aflînd a treia zi că nu erau departe, ea apucă pe alt drum şi, cu destulă dibăcie şi noroc, ajunse la Versailles în timp ce ceilalţi o căutau prin Paris.

Dar ce să facă la Versailles? Tînără, frumoasă, fără cineva care să-i dea un sfat, fără sprijin, necunoscută de nimeni, expusă la orice, cum să îndrăznească să întrebe pe un ofiţer din gardă? Se gîndi atunci să se ducă la un iezuit de rang inferior; erau iezuiţi pentru toate feţele şi pungile, aşa cum, spuneau ei, Dumnezeu a dat hrană felurită feluritelor soiuri de animale. Regelui îi dăduse duhovnicul pe care-l avea acum şi căruia toţi cei ce umblau după prebende îi spuneau *capul bisericii galicane*[1]. Pe urmă veneau duhovnicii prinţeselor. Miniştrii nu aveau duhovnic: nu erau aşa

[1] Biserica galicană = biserica franceză (n.t.).

de proști. Erau apoi iezuiții marilor slujitori de la Curte și mai ales iezuiții cameristelor de la care aflau secretele stăpînelor, și asta nu era o slujbă măruntă. Domnișoara de Saint-Yves se duse la unul dintre aceștia, pe care îl chema părintele Bun-la-toate. Ea i se destăinui lui, îi povesti întîmplările ei, îi spuse cine era, îi arătă primejdia în care se afla și îl rugă să-i găsească o locuință la vreo femeie așezată care s-o pună la adăpost de ispite.

Părintele Bun-la-toate o duse la soția unui paharnic, femeie credincioasă și foarte dornică de spovedit. Domnișoara de Saint-Yves se grăbi să-i cîștige prietenia. De la dînsa află unde era ofițerul din gardă; trimise acestuia vorbă să vină la ea. Aflînd de la el că iubitul ei fusese ridicat după ce vorbise cu un prim-secretar, se duse la acest prim-secretar. Cînd văzu o femeie frumoasă, secretarul se îmblînzi, pentru că trebuie să recunoaștem că Dumnezeu a făcut femeile frumoase numai pentru ca să îmblînzească oamenii.

Conțopistul înduioșat îi mărturisi tot:

— Iubitul dumitale e la Bastilia de aproape un an și, dacă n-ai fi dumneata, poate că ar sta acolo toată viața.

Domnișoara de Saint-Yves leșină. Cînd își veni în simțiri, conțopistul îi spuse:

— Eu nu am trecere cînd e vorba de făcut bine; toată puterea mea se mărginește să facă rău cîteodată. Te sfătuiesc să te duci la domnul de Saint-Pouange care face și bine și rău; e vărul și favoritul monseniorului de Louvois. De Louvois are două suflete. Unul e domnul de Saint-Pouange; doamna de Bellay e celălalt; dar ea nu-i acum în Versailles. Nu-ți rămîne decît să înduplеci pe protectorul de care îți vorbesc.

Domnișoara de Saint-Yves, cu inima împărțită între puțină bucurie și multă durere, între oleacă de speranță și o mare neliniște, urmărită de fratele ei, adorîndu-și iubitul, ștergîndu-și lacrimile și lăcrămînd iar, speriată, slăbită, dar prinzînd curaj, se duse repede la domnul de Saint-Pouange.

Capitolul XIV

PROGRESELE SPIRITUALE ALE NAIVULUI

Tînărul nostru făcea progrese repezi în știință, mai ales în cunoașterea omului. Pricina dezvoltării repezi a spiritului lui se datora educației lui sălbatice aproape tot atît de mult ca și firii lui viguroase. Din pricină că nu învățase nimic în copilărie, nu învățase nici prejudecăți. Mintea lui nu fusese încovoiată de nici o eroare și rămăsese dreaptă. El vedea lucrurile așa cum sînt, pe cînd noi, din pricina ideilor pe care le primim în copilărie, toată viața vedem lucrurile așa cum nu sînt.

— Asupritorii dumitale sînt niște ticăloși, spunea el prietenului său Gordon; te plîng că ești asuprit, dar te plîng și că ești jansenist. Orice sectă mi se pare o adunare de greșeli. Spune-mi dacă sînt secte în geometrie.

— Nu, dragul meu, îi răspunse oftînd Gordon. Toți oamenii deopotrivă admit adevărul atunci cînd e demonstrat, dar nu se mai înțeleg între ei cînd e vorba de adevăruri obscure.

— Spune mai bine neadevăruri obscure. Dacă ar fi fost măcar un singur adevăr ascuns în grămada de argumente care se tot repetă de cîteva secole, el ar fi fost fără îndoială descoperit; și lumea ar fi fost de acord măcar cu privire la punctul acela. Dacă adevărul acesta ar fi necesar așa cum soarele este necesar pămîntului, atunci ar fi strălucitor ca și soarele. E o absurditate, e o batjocură adusă omenirii, e un atentat împotriva Ființei infinite și supreme să spui: „Există un adevăr neapărat trebuincios omului și acest adevăr Dumnezeu îl ține ascuns".

Tot ce spunea acest tînăr ignorant pe care îl instruise natura făcea o impresie adîncă asupra bătrînului savant nefericit.

„Nu cumva oare, se întreba el, am îndurat atîtea necazuri pentru niște himere? Sînt mult mai sigur de

nenorocirea mea decît de harul dumnezeiesc. Mi-am irosit viaţa tot discutînd despre libertatea lui Dumnezeu şi a oamenilor şi mi-am pierdut libertatea mea; nici sfîntul Augustin, nici sfîntul Prosper n-au să mă scoată din prăpastia în care sînt acum."

Naivul, lăsîndu-se în voia firii lui, zise:

— Vrei să-ţi spun ceva cu toată încrederea? Cei care se lasă persecutaţi pentru aceste deşarte discuţii scolastice nu mi se par oameni înţelepţi; iar cei care îi persecută sînt nişte monştri.

Cei doi prizonieri erau foarte de acord că era o nedreptate să fie închişi.

— Eu sînt de o sută de ori mai de plîns decît dumneata, spunea Naivul. M-am născut liber ca aerul; aveam două vieţi, libertatea şi dragostea mea; acum mi s-au luat. Sîntem amîndoi în lanţuri fără să ştim pentru ce şi fără să putem întreba pentru ce. Douăzeci de ani am fost huron. Se zice că huronii sînt barbari fiindcă se răzbună pe duşmani; dar ei nu şi-au asuprit niciodată prietenii. Abia am pus piciorul în Franţa şi mi-am şi dat sîngele pentru ea; am salvat poate o provincie şi drept răsplată sînt îngropat în mormîntul acesta pentru oameni vii, unde aş fi murit de ciudă fără dumneata. În ţara asta oare nu sînt legi? Oamenii aici sînt condamnaţi fără să fie judecaţi! În Anglia nu-i aşa. Nu împotriva englezilor ar fi trebuit să lupt.

Filozofia lui, abia la început, nu putea să potolească natura jignită în dreptul ei primordial şi îl lăsa să-şi dea drumul justei lui mînii.

Tovarăşul lui nu-l contrazise. Absenţa sporeşte dragostea neîmplinită şi filozofia n-o micşorează. Vorbea de domnişoara de Saint-Yves tot aşa de des ca şi de morală şi metafizică. Cu cît sentimentele lui se purificau, cu atît era mai îndrăgostit. Citi cîteva romane noi; nu găsi multe în care să fie zugrăvită starea lui sufletească. Simţea că inima lui mergea mai departe de ceea ce citea. „Aproape toţi scriitorii aceştia, spunea el, n-au decît spirit şi meşteşug."

Preotul jansenist ajunse încetul cu încetul confidentul dragostei lui. Pînă atunci el nu știuse despre dragoste decît că e un păcat de care se învinovățesc oamenii cînd se spovedesc. Acum vedea că e un sentiment puternic și dulce care poate să înalțe sufletul, dar poate să-l și moleșească și cîteodată poate stîrni virtuți. În sfîrșit, ca ultimă minunăție, un huron convertea acum pe un jansenist.

Capitolul XV

DOMNIȘOARA DE SAINT-YVES REZISTĂ LA NIȘTE PROPUNERI DELICATE

Domnișoara de Saint-Yves, încă și mai îndrăgostită decît iubitul ei, se duse la domnul de Saint-Pouange, însoțită de prietena la care locuia; amîndouă aveau văluri pe obraz. Cel dintîi om pe care îl văzu la ușa domnului de Saint-Pouange fu fratele ei, părintele Saint-Yves, care tocmai ieșea. Întîlnirea asta îi tăie curajul, dar prietena o liniști.

— Tocmai pentru că s-a vorbit împotriva dumitale trebuie să vorbești și dumneata. Aici acuzatorii au întotdeauna dreptate dacă nu te grăbești să-i dai în lături. Vizita dumitale sînt sigură că va avea mai mult efect decît vorbele fratelui dumitale.

O femeie îndrăgostită e destul s-o încurajezi puțin și se face foarte îndrăzneață. Domnișoara de Saint-Yves se duse în audiență. Tinerețea, farmecul, ochii ei galeși și înlăcrimați atraseră toate privirile. Curtenii subministrului uitară o clipă de idolul puterii și-l contemplară pe acela al frumuseții. Saint-Pouange o primi în cabinetul lui. Ea vorbi cu duioșie și grație. Saint-Pouange fu mișcat. Văzu că-i speriată și o liniști.

— Vino diseară, spuse el. Treburile dumitale merită să fie chibzuite și discutate pe îndelete. Acum e prea multă lume și audiențele se sfîrșesc prea repede.

Trebuie să vorbesc cu dumneata amănunţit despre tot ce te priveşte.

Şi lăudîndu-i frumuseţea şi sentimentele, îi spuse să vină la şapte seara.

Domnişoara de Saint-Yves veni; prietena evlavioasă o însoţi şi acum, dar stătu în salon şi citi *Pedagogul creştin*[1], în timp ce Saint-Pouange şi domnişoara de Saint-Yves erau într-o odaie alături. Saint-Pouange spuse:

— Ai să mă crezi, domnişoară, că fratele dumitale a venit să-mi ceară un ordin de arestare[2] împotriva dumitale? Să-ţi spun drept, eu l-aş aresta mai degrabă pe dînsul. Şi l-aş trimite înapoi în Bretania.

— Cum văd eu, sînteţi foarte darnici aici cu ordinele de arestare dacă vin oameni de la celălalt capăt al ţării să le ceară cum ar cere un ajutor! Eu nici gînd n-am să cer aşa ceva împotriva fratelui meu. Am tot dreptul să mă plîng de el, dar respect libertatea oamenilor. Eu cer acum libertatea unui om cu care vreau să mă căsătoresc, un om datorită căruia regele şi-a păstrat o provincie, care poate să-l slujească pe rege şi care e fiul unui ofiţer ucis în serviciul regelui. Ce vină are? Cum a putut să fie închis în chip atît de crud fără să fie judecat?

Subministrul îi arătă atunci scrisoarea iezuitului şi pe aceea a şiretului judecător.

— Cum, spuse ea, sînt care va să zică pe lume asemenea monştri?! Şi eu să fiu silită să mă mărit cu fiul ridicol al unui om ridicol şi rău? Şi pe temeiul unor astfel de informaţii se hotărăşte aici soarta cetăţenilor?

Se aruncă în genunchi şi ceru plîngînd libertatea omului nevinovat pe care îl iubea. Farmecul ei crescu şi mai mult. Era atît de frumoasă, încît Saint-Pouange, pierzînd orice ruşine, îi dădu a înţelege că ar putea să aibă ce doreşte dacă i-ar da lui trufandalele pe

---

[1] Lucrare de *părintele Outreman* (1585—1652) (n.t.).
[2] *Lettre de cachet* (n.t.).

care le păstra pentru iubitul ei. Domnişoara de Saint-Yves, înspăimîntată şi tulburată, se prefăcu cîtva timp că nu înţelege. El îi spuse atunci mai lămurit ce voia. O vorbă spusă la început cu şovăială stîrnea altă vorbă mai tare, urmată de alta cu şi mai mult înţeles. Saint-Pouange oferi nu numai revocarea ordinului regal de arestare, ci şi daruri, bani, demnităţi, căpătuieli; şi cu cît făgăduia mai mult, cu atît sporea dorinţa de-a căpăta ce dorea.

Domnişoara de Saint-Yves plîngea, se înăbuşea aproape prăbuşită pe canapea şi nu-i venea să creadă ceea ce vedea şi auzea. Saint-Pouange, la rîndul lui, se aruncă în genunchi. Nu era un om neplăcut şi ar fi putut să nu sperie o inimă mai puţin prinsă. Dar domnişoara de Saint-Yves îşi adora iubitul; i se părea că ar fi o nelegiuire cumplită să-l trădeze pentru ca să-i fie de folos. Saint-Pouange îşi sporea mereu rugăminţile şi făgăduielile. În sfîrşit, îşi pierdu capul pînă într-atîta încît îi spuse că numai aşa putea să-l scoată din închisoare pe omul la care ea ţinea cu atîta îndîrjire şi cu atîta dragoste. Această conversaţie ciudată nu se mai sfîrşea. În anticameră, prietena citea *Pedagogul creştin* şi îşi spunea: „Ce Dumnezeu fac de două ceasuri? Niciodată domnul de Saint-Pouange n-a acordat o audienţă aşa de lungă. Desigur că a refuzat-o pe biata fată, dacă ea şi acum tot îl roagă!"

În sfîrşit, domnişoara de Saint-Yves ieşi din odaie foarte tulburată, fără să poată scoate o vorbă, gîndindu-se adînc la caracterele acestor oameni mari şi mai puţin mari care sacrifică cu atîta uşurinţă libertatea bărbaţilor şi cinstea femeilor.

Tot drumul tăcu. Cînd ajunse acasă, izbucni şi povesti tot. Prietena îşi făcu cruce de cîteva ori:

— Draga mea, chiar mîine dimineaţă trebuie să te duci la părintele Bun-la-toate, duhovnicul nostru. El are multă trecere pe lîngă domnul de Saint-Pouange; e duhovnicul unor cameriste de-ale lui. E un om cucernic şi de înţeles, chiar şi cucoane din lumea

mare se spovedesc la dînsul. Lasă-te în seama lui; aşa fac şi eu şi mi-a mers bine întotdeauna. Noi, bietele femei, avem nevoie să ne călăuzească un bărbat.

— Bine, dragă prietenă! Mîine mă duc la părintele Bun-la-toate.

Capitolul XVI

DOMNIŞOARA DE SAINT-YVES CERE SFATUL UNUI IEZUIT

Cînd frumoasa şi nemîngîiata domnişoară de Saint-Yves fu singură cu bunul ei duhovnic, îi povesti că un om puternic şi desfrînat îi propusese să scoată din închisoare pe cel cu care ea voia să se căsătorească în chip legiuit şi că îi ceruse un preţ foarte mare pentru acest serviciu. Îi spuse că îi era scîrbă să săvîrşească o asemenea necredinţă şi că, dacă n-ar fi vorba decît de viaţa ei, şi-ar jertfi-o mai bine decît să cadă.

— Ce ticălos! spuse părintele Bun-la-toate. Trebuie să-mi spui numele acestui nemernic; desigur că e vreun jansenist. Am să-l denunţ cuvioşiei-sale părintelui de La Chaise, care are să-l pună acolo unde şade acum omul care ţi-i drag.

Biata fată, după multe şovăiri, îi spuse în sfîrşit că e Saint-Pouange.

— Monseniorul de Saint-Pouange! spuse iezuitul. A! copila mea, asta e cu totul altceva. E vărul celui mai mare ministru pe care l-am avut vreodată, un om de suflet, ocrotitorul cauzei celei drepte şi un bun creştin. Nu se poate să fi avut asemenea gînduri; desigur că n-ai auzit bine.

— O, părinte, am auzit foarte bine. Sînt pierdută, orişice aş face. N-am de ales decît sau nenorocirea, sau ruşinea. Trebuie ori ca iubitul meu să rămînă îngropat de viu, ori ca eu să ajung să nu mai fiu vrednică să trăiesc. Nu pot să-l las să piară şi nu pot să-l scap.

Părintele Bun-la-toate încercă s-o liniştească cu aceste vorbe blînde:

— Mai întîi, copila mea, să nu spui niciodată *iubitul meu*: cuvîntul acesta are în el ceva lumesc care ar putea să supere pe Dumnezeu. Spune *soţul meu*: fiindcă, deşi încă nu-ţi este soţ, îl socoteşti ca atare şi faci foarte bine.

Al doilea, cu toate că îţi este soţ în gînd, nu-ţi este şi în faptă. Aşadar, n-ai săvîrşi un adulter, păcat mare de care trebuie să te fereşti cît poţi mai mult.

Al treilea, faptele nu sînt vinovate cînd gîndul e curat; şi nimic nu-i mai curat decît să-ţi scapi bărbatul.

Al patrulea, ai pilde în sfînta antichitate care pot de minune să slujească purtării dumitale. Sfîntul Augustin povesteşte că, sub proconsulatul lui Septimius Acindynus, în anul mîntuirii 340, un biet om, neavînd cu ce să plătească cezarului ce era al cezarului, a fost osîndit la moarte, aşa cum trebuie, în ciuda maximei că *unde nu-i nimic, regele îşi pierde drepturile*. Trebuia să plătească o livră de aur. Osînditul avea o soţie în care Dumnezeu pusese frumuseţe şi deşteptăciune. Un bogătaş bătrîn făgădui femeii o livră de aur şi chiar mai mult cu condiţia să săvîrşească cu dînsa păcatul cel spurcat. Femeia crezu că face bine scăpîndu-l pe bărbatu-său de la moarte. Sfîntul Augustin aprobă mărinimoasa ei resemnare. E drept că bătrînul bogătaş a înşelat-o şi că bărbatu-său a fost spînzurat; dar ea a făcut tot ce-i sta în putinţă ca să-l scape cu viaţă.

Fii sigură, copila mea, că, atunci cînd un iezuit îţi pomeneşte de sfîntul Augustin, înseamnă că sfîntul acesta are deplină dreptate. Eu nu-ţi dau nici un sfat. Eşti deşteaptă şi este de presupus că vei fi de folos soţului dumitale. Monseniorul de Saint-Pouange este un om de cuvînt şi n-are să te înşele; asta e tot ce pot să-ţi spun. Mă voi ruga Domnului pentru dumneata şi trag nădejde că totul va fi spre slava lui nemuritoare.

Domnişoara de Saint-Yves, pe care vorbele iezuitului o speriară tot aşa de mult ca şi propunerile subministrului, se întoarse foarte tulburată la prietena ei. Se gîndea că ar fi mai bine să se omoare şi să scape astfel de groaza de a-l lăsa în închisoare pe cel pe care îl iubea şi de ruşinea de a-l scăpa plătind cu ceea ce avea ea mai scump şi nu trebuia să aparţină decît iubitului acestuia nefericit.

Capitolul XVII

DOMNIŞOARA DE SAINT-YVES CEDEAZĂ DIN PREA MULTĂ VIRTUTE

Se rugă de prietena ei s-o omoare. Dar femeia asta, tot aşa de îngăduitoare ca şi iezuitul, vorbi cu dînsa şi mai limpede:

— Vai, spuse ea, aşa şi nu altfel merg treburile la Curtea asta atît de plăcută, de galantă şi de renumită! Slujbele cele mai proaste ca şi cele mai însemnate s-au dat de multe ori numai cu preţul care ţi se cere acum. Ascultă-mă şi pe mine; mi-ai inspirat prietenie şi încredere; am să-ţi mărturisesc că, dacă m-aş fi lăsat tot aşa de greu cum te laşi, bărbatu-meu nu s-ar bucura de slujbuliţa din care trăieşte. El ştie asta, dar, departe de a fi supărat, el vede în mine binefăcătoarea lui şi se socoteşte protejatul meu. Crezi oare că toţi cei care au fost în fruntea provinciilor sau chiar a oştirilor şi-au datorat onorurile şi averea numai serviciilor pe care le-au adus? Sînt mulţi care le datoresc nevestelor dumnealor. Înaltele dregătorii ale oştirii le-a solicitat amorul, şi slujba s-a dat bărbatului celei mai frumoase. Dumneata eşti într-o situaţie mult mai interesantă: trebuie să-ţi scoţi iubitul din închisoare şi să te măriţi cu dînsul; asta e o datorie pe care trebuie s-o îndeplineşti. Doamnele mari şi frumoase de care vorbesc n-au fost defăimate.

Aşa şi cu dumneata, toată lumea are să te laude, toţi au să spună că ţi-ai îngăduit o slăbiciune numai din prea multă virtute.

— Ah! ce virtute! strigă domnişoara de Saint-Yves. Ce labirint de nedreptăţi! Ce ţară! Acum învăţ eu să cunosc oamenii! Un oarecare părinte de La Chaise şi un judecător caraghios îl bagă pe iubitul meu în închisoare, familia mea mă persecută, şi, în nenorocirea mea, cel care îmi întinde mîna ca să mă ajute vrea numai să mă necinstească. Acum învăţ eu să cunosc oamenii! Un iezuit a doborît pe un om nevinovat, alt iezuit vrea să mă doboare pe mine; sînt înconjurată numai de capcane şi sînt pe pragul ticăloşiei. Trebuie ori să mă omor, ori să vorbesc cu regele. Am să-l aştept cînd are să se ducă la biserică sau la teatru şi am să m-arunc la picioarele lui.

— N-au să te lase să te apropii de dînsul, îi spuse prietena. Şi dacă cumva ai nenorocul să spui ceva, de Louvois şi cuvioşia-sa părintele de La Chaise ar putea să te îngroape pe toată viaţa într-o mănăstire.

În timp ce această femeie cumsecade îi sporea astfel tulburarea şi îi înfigea pumnalul în inimă, iată că soseşte o ştafetă de la domnul de Saint-Pouange cu o scrisoare şi cu o pereche de cercei frumoşi. Domnişoara de Saint-Yves, plîngînd, nici nu vru să se uite, dar prietena luă scrisoarea şi cerceii.

După ce curierul plecă, confidenta noastră citi scrisoarea prin care cele două prietene erau poftite seara la masă. Saint-Yves se jură că nu se va duce. Prietena încercă să-i pună cerceii de diamant, ea nu voi şi aşa se împotrivi mereu pînă seara. În sfîrşit, gîndindu-se numai la iubitul ei, învinsă, tîrîtă de împrejurări, fără să ştie unde are s-ajungă, se lăsă dusă la masa fatală. Nu voise cu nici un chip să-şi pună cerceii. Confidenta îi luă şi i-i puse cu de-a sila înainte de-a se aşeza la masă. Domnişoara de Saint-Yves era atît de tulburată încît nu mai spunea nimic; Saint-Pouange vedea în asta un semn bun. Spre sfîrşitul

mesei, confidenta se retrase în chip discret. Saint-Pouange scoase atunci revocarea ordinului de arestare şi un brevet prin care se acorda o răsplată însemnată, comanda unei companii; şi îşi înnoi făgăduielile.

— Ah, spuse ea, ce mult te-aş iubi dacă n-ai vrea să fii atît de iubit!

În sfîrşit, după o lungă împotrivire, după suspine, strigăte, lacrimi, ostenită de luptă, tulburată, copleşită, fără voinţă, n-avu încotro şi se supuse. Nu mai avu altceva de făcut decît să-şi făgăduiască ei înseşi că se va gîndi numai la iubitul ei în timp ce celălalt se va folosi fără milă de nevoia care o silea să cedeze.

Capitolul XVIII

DOMNIŞOARA DE SAINT-YVES SCAPĂ DIN ÎNCHISOARE PE IUBITUL EI ŞI PE JANSENIST

În zorii zilei ea zbură la Paris ducînd cu dînsa ordinul ministrului. E greu de zugrăvit ce se petrecea în inima ei. Închipuiţi-vă o femeie cu un suflet cinstit şi înalt, umilită din pricina ruşinii suferite, îmbătată de dragoste, sfîşiată de remuşcări fiindcă şi-a trădat iubitul, pătrunsă de plăcerea de-a salva pe cel pe care îl adoră. Se gîndea la necazurile ei, la lupta şi la izbînda ei. Nu mai era acum o fată simplă cu mintea îngustată de o educaţie provincială. Dragostea şi nenorocirea o instruiseră. În ea simţirea se dezvoltase tot atît de mult cît se dezvoltase raţiunea în nefericitul ei iubit. Femeile învaţă să simtă mai uşor decît învaţă bărbaţii să gîndească. Întîmplarea ei era mai plină de învăţături decît patru ani de mănăstire.

Era îmbrăcată foarte simplu. Îi era groază de hainele cu care se înfăţişase funestului ei binefăcător. Lăsase prietenei cerceii de diamant fără ca măcar să

se uite la ei. Tulburată şi fermecată, idolatrizîndu-şi iubitul şi urîndu-se pe ea însăşi, ajunse în sfîrşit la poarta

> Acestui palat groaznic, palat al răzbunării,
> Ce-nchise-adesea crima şi nevinovăţia.[1]

Cînd trebui să se dea jos din caleaşcă, puterile o părăsiră. Fu ajutată să coboare. Intră, cu inima zvîcnind, cu ochii umezi, cu fruntea îngîndurată. Se înfăţişă la guvernator; cînd voi să vorbească, glasul i se stinse; îi arătă ordinul bolborosind cîteva cuvinte. Guvernatorului îi era drag prizonierul. Fu foarte mulţumit că a scăpat. Inima lui nu era împietrită aşa cum era inima unor preacinstiţi temniceri, confraţi de-ai lui, care, gîndindu-se numai la retribuţia pentru paza prizonierilor, trăgîndu-şi venitul din victimele lor şi trăind din nenorocirile altora, se bucurau cumplit de lacrimile celor nefericiţi.

Îl chemă pe prizonier la dînsul. Cei doi îndrăgostiţi, văzîndu-se unul lîngă altul, leşinară. Domnişoara de Saint-Yves rămase multă vreme în nesimţire. Iubitul ei îşi veni repede în fire.

— Bănuiesc că doamna e soţia dumitale, zise guvernatorul. Nu mi-ai spus că eşti însurat. Aflu acum că datorită ei ai fost scos de aici.

— Ah, nu sînt vrednică să-i fiu soţie! spuse ea cu glas tremurător şi căzu iarăşi în nesimţire.

Cînd îşi veni din nou în simţiri, ea îi dădu brevetul cu răsplata şi numirea lui. Naivul, mirat şi înduioşat, se trezea dintr-un vis ca să intre în altul.

— De ce am fost închis? Cum ai izbutit să mă scapi de aici? Unde sînt ticăloşii care m-au închis? Eşti o divinitate care te-ai coborît din ceruri să-mi dai ajutor.

În timp ce el vorbea, domnişoara de Saint-Yves pleca ochii în pămînt, se uita apoi la dînsul, se înroşea şi îşi înturna în clipa următoare ochii plini de lacrimi.

---

[1] *Henriada*, cîntul al IV-lea, versurile 436—437 (n.t.).

În sfîrşit îi spuse tot ce ştia şi tot ce i se întîmplase ei, afară de ceea ce ea ar fi vrut să-i ascundă mereu şi ceea ce altul decît Naivul, mai obişnuit cu lumea şi mai învăţat cu datinele Curţii, ar fi ghicit uşor.

— E cu putinţă ca un ticălos ca judecătorul să aibă puterea să-mi răpească libertatea?! A! văd acum că oamenii sînt ca şi cele mai josnice animale; toţi pot să facă rău. Dar e cu putinţă ca un călugăr, un iezuit, duhovnicul regelui, să fi contribuit la nenorocirea mea tot atît ca şi judecătorul? Nu pot să-mi închipui din ce pricină ticălosul acesta m-a persecutat! A spus oare că sînt jansenist? În sfîrşit, cum ţi-ai adus aminte de mine? Nu meritam, eram pe-atunci un sălbatic. Şi ai putut, fără nimeni care să te sfătuiască, fără ajutorul nimănui, să pleci la Versailles! Ai venit şi lanţurile mele au căzut! De bună seamă că frumuseţea şi virtutea au o vrajă de neînvins care dărîmă porţile de fier şi moaie inimile de bronz.

Cînd auzi cuvîntul *virtute*, domnişoara de Saint-Yves începu să plîngă. Ea nu ştia cît era de plină de virtute în crima pe care credea că a săvîrşit-o.

Naivul urmă:

— Înger care mi-ai rupt lanţurile, dacă ai avut (ceea ce încă nu pricep) atîta trecere ca să obţii să mi se facă dreptate, spune să se facă dreptate şi unui bătrîn care m-a învăţat să gîndesc, aşa cum tu m-ai învăţat să iubesc. Nenorocirile ne-au unit; îl iubesc ca pe un tată; nu pot să trăiesc nici fără tine, nici fără el.

— Eu? Să cer iarăşi unui om care!...

— Da, vreau să-ţi datoresc tot, şi numai ţie vreau să-ţi datoresc ceva. Scrie omului aceluia puternic, copleşeşte-mă cu binefacerile tale, isprăveşte ce ai început, isprăveşte-ţi minunile!

Ea simţi că trebuie să facă tot ce-i cerea. Voi să scrie, dar mîna nu putu s-o asculte. De trei ori începu scrisoarea, de trei ori o rupse. În sfîrşit scrise şi cei doi îndrăgostiţi ieşiră după ce îmbrăţişară pe bătrînul martir al harului dumnezeiesc.

Domnişoara de Saint-Yves, fericită şi nemîngîiată, ştia unde locuieşte fratele ei. Se duse acolo. Naivul găsi şi el o locuinţă în aceeaşi casă.

Abia sosiră şi protectorul ei îi şi trimise ordinul de eliberare al lui Gordon şi îi ceru o întîlnire pe a doua zi. Astfel, la fiecare faptă cinstită şi mărinimoasă pe care o făcea, preţul era necinstea ei. Ea privea cu scîrbă obiceiul acesta de-a vinde nenorocirea şi fericirea oamenilor. Dădu iubitului ei ordinul de eliberare şi nu se duse la întîlnirea cu un binefăcător pe care nu mai putea să-l vadă fără să moară de durere şi de ruşine. Naivul nu se putea despărţi de dînsa decît ca să scape pe un prieten. Plecă în grabă. Îndeplini această datorie gîndindu-se cît de ciudate întîmplări sînt uneori pe lume şi minunîndu-se de virtutea curajoasă a unei fete căreia doi nefericiţi îi datorau acum mai mult decît viaţa.

Capitolul XIX

NAIVUL, DOMNIŞOARA DE SAINT-YVES ŞI CU AI LOR SÎNT IARĂŞI ÎMPREUNĂ

Mărinimoasa şi preacinstita necredincioasă era acum împreună cu fratele ei, părintele Saint-Yves, cu preotul de la Maica Domnului din Munte şi cu domnişoara de Kerkabon. Toţi erau la fel de miraţi, dar starea lor şi sentimentele lor erau deosebite. Părintele Saint-Yves îşi plîngea greşelile la picioarele surorii lui care îl iertase. Unchiul şi sensibila mătuşă plîngeau şi ei, dar de bucurie. Judecătorul urîcios şi fiul său nesuferit nu mai tulburau acest tablou emoţionant. Plecaseră amîndoi îndată ce auziseră că duşmanul lor fusese scos din închisoare. Se duseseră să-şi îngroape în provincia lor prostia şi teama.

Cei patru, frămîntaţi de zeci de simţiri deosebite, aşteptau să vie tînărul cu prietenul pe care se dusese

să-l scape. Părintele Saint-Yves nu îndrăznea să-şi ridice ochii către soră-sa. Mătuşa spunea:

— În sfîrşit am să-mi văd iar nepotul.

— Ai să-l vezi, zise domnişoara de Saint-Yves. Dar să ştii că nu mai este cum era. Felul de a se purta, vorba, ideile, mintea lui, toate s-au schimbat. Pe cît era de naiv şi străin de toate, pe atît e acum de respectabil. Are să fie cinstea şi mîngîierea familiei. De ce nu pot să fiu şi eu la fel pentru a mea!

— Nici dumneata nu mai eşti ca înainte. Ce ţi s-a întîmplat de te-ai schimbat aşa?

Tocmai atunci sosi şi Naivul, de mînă cu jansenistul lui. Scena se făcu atunci mai nouă şi mai interesantă. Ea începu prin îmbrăţişările unchiului şi ale mătuşii. Părintele Saint-Yves mai că era să îngenuncheze în faţa Naivului, care nu mai era acum *naivul.* Cei doi îndrăgostiţi vorbeau între dînşii cu priviri care rosteau toate sentimentele de care erau pătrunşi. Pe fruntea lui se vedea strălucind mulţumirea şi recunoştinţa; tulburarea umplea ochii galeşi şi rătăciţi ai fetei. Toţi se mirau de îndurerarea ei în mijlocul unei bucurii atît de mari.

Toată familia îl îndrăgi repede pe bătrînul Gordon. Fusese nenorocit împreună cu tînărul prizonier, şi asta era un titlu mare. Scăpase datorită celor doi îndrăgostiţi, şi asta era destul ca să-l împace cu dragostea. Asprimea vechilor lui păreri ieşi din inima lui; se schimbase şi el în om, ca şi huronul. Înainte de masă, fiecare povesti întîmplările prin care trecuse. Cei doi preoţi şi mătuşa ascultau ca nişte copii care ascultă poveşti cu strigoi şi ca nişte oameni care luau parte cu sufletul la necazurile povestite.

— Vai! spuse Gordon, mai sînt poate încă mai bine de cinci sute de oameni cinstiţi care stau în aceleaşi lanţuri pe care le-a sfărîmat domnişoara Saint-Yves: nimeni nu ştie de nenorocirea lor. Mîini care să lovească în oamenii necăjiţi se găsesc destule; mai rar se găseşte cîte-o mînă care să dea ajutor.

Cugetarea asta atît de adevărată îi sporea simţirea şi recunoştinţa. Totul sporea triumful frumoasei Saint-Yves. Toţi îi admirau mărinimia şi curajul. Admiraţia era amestecată cu respectul pe care-l simţi fără să vrei faţă de o persoană despre care se crede că are trecere la Curte. Părintele Saint-Yves se întreba însă din cînd în cînd: „Cum a izbutit soră-mea să aibă aşa de repede atîta trecere?"

Tocmai voiau să se aşeze la masă, cînd iată că prietena de la Versailles soseşte fără să ştie ce s-a întîmplat. Era într-o caleaşcă cu şase cai şi se vedea bine a cui era caleaşca. Intră cu aerul impunător al unei doamne de la Curte care are treburi înalte, îi salută pe toţi cu un semn foarte uşor din cap şi, luînd-o deoparte pe domnişoara de Saint-Yves, îi spuse:

— De ce te faci atîta aşteptată? Vino cu mine. Uite-ţi diamantele pe care le-ai uitat.

Oricît de încet spusese aceste vorbe, Naivul le auzi; şi văzu şi diamantele. Fratele rămase uluit; unchiul şi mătuşa nu simţiră decît mirarea unor oameni de treabă care nu văzuseră niciodată asemenea lucruri minunate. Tînărul, care învăţase multe într-un an de cugetare, cugetă şi acum fără să vrea şi o clipă păru tulburat. Iubita lui văzu aceasta. Se îngălbeni la faţă şi fu cuprinsă de fiori. Abia se mai putea ţine pe picioare.

— Doamnă, spuse ea prietenei fatale, m-ai nenorocit! Mă omori!

Vorbele acestea străpunseră inima tînărului. Dar învăţase acum să se stăpînească. Se făcu că nu le-a auzit de teamă să n-o necăjească în faţa fratelui ei. Dar se îngălbeni şi el la faţă.

Domnişoara de Saint-Yves, îngrozită de schimbarea pe care o vedea pe faţa iubitului ei, o luă pe doamnă de braţ, ieşi cu ea într-un coridor şi aruncă în faţa ei diamantele pe jos.

— Ştii bine că nu ele m-au ademenit; dar cel care mi le-a dat n-are să mă mai vadă niciodată.

Şi în timp ce prietena le aduna de pe jos, ea îi mai spuse:

— Să le ia înapoi sau să ţi le dea; şi acum du-te, nu mă mai face să-mi fie ruşine de mine însămi.

Ambasadoarea plecă în sfîrşit, fără să poată pricepe remuşcările la care fusese martoră.

Domnişoara de Saint-Yves, cu inima grea, simţind că se înăbuşă, trebui să se ducă să se culce. Dar ca să nu sperie pe nimeni, nu vorbi nimic despre suferinţa ei şi, spunînd numai că e ostenită, ceru voie să se ducă să se odihnească: însă numai după ce îi linişti pe toţi cu vorbe de mîngîiere şi de dragoste şi după ce aruncă iubitului ei cîteva priviri care îi aprindeau sufletul.

Masa, în lipsa ei, fu la început tristă; dar era tristeţea aceea interesantă care dă loc la conversaţii atrăgătoare şi utile, mult mai presus decît petrecerea uşuratică pe care mulţi o caută şi care de obicei e doar o zarvă plicticoasă.

Gordon expuse în puţine cuvinte istoria jansenismului şi a molinismului[1], a prigoanelor cu care un partid copleşea pe celălalt şi a încăpăţînării amîndurora. Naivul le critică pe amîndouă şi deplînse pe oamenii care nu se mulţumesc cu discordia pe care o stîrnesc interesele lor şi îşi născocesc necazuri noi pentru nişte interese himerice şi nişte absurdităţi din care nimeni nu înţelege nimic.

Gordon povestea, Naivul cugeta, ceilalţi ascultau cu emoţie şi se luminau cu o lumină nouă. Vorbiră de lungimea nenorocirilor noastre şi de scurtimea vieţii. Toţi fură de părere că orice profesie are o meteahnă şi o primejdie legată de dînsa şi că de la rege pînă la cel din urmă cerşetor totul pare să învinovăţească natura. Cum se găsesc oare atîţia oameni care, pentru cîteva parale, se fac prigonitorii, zbirii, călăii celorlalţi oameni? Cu cîtă neomenească nepăsare un

---

[1] Doctrină religioasă întemeiată de iezuitul spaniol Molina (1535—1600) şi care încearcă să împace libertatea omului cu preştiinţa divină (n.t.).

înalt funcţionar iscăleşte distrugerea unei familii şi cu cîtă sălbatică bucurie nişte mercenari oarecare o aduc la îndeplinire!

— Am văzut în tinereţea mea, spuse Gordon, un om, rudă cu mareşalul de Marillac[1], şi care, fiind urmărit în provincia lui pentru că ţinuse cu acest ilustru nefericit, se ascundea în Paris sub alt nume. Avea şaptezeci şi doi de ani. Soţia lui, care era cu dînsul, era cam de aceeaşi vîrstă. Avuseseră un băiat destrăbălat care, la paisprezece ani, fugise de acasă; intrase în armată, apoi dezertase şi străbătuse toate treptele destrăbălării şi ale mizeriei. În sfîrşit, după ce îşi luase numele unei moşii, ajunsese acum în garda cardinalului Richelieu (fiindcă preotul ăsta ca şi Mazarini avea o gardă). Era acum ofiţer în ceata aceea de bătăuşi. Aventurierul acesta fu însărcinat să aresteze pe bătrîn şi pe soţia lui şi el îndeplini ordinul cu toată asprimea unui om care voia să placă lui stăpînă-su. Mergînd cu dînşii, îi auzi plîngîndu-se de lungul şir de nenorociri pe care le înduraseră din copilărie. Bătrînii socoteau că unul din cele mai mari necazuri fusese rătăcirea băiatului lor şi pierderea lui. El îi recunoscu. Totuşi îi duse la închisoare spunîndu-le că eminenţa-sa cardinalul trebuia slujit înainte de orice. Eminenţa-sa îi răsplăti zelul.

Am văzut un spion al părintelui de La Chaise care l-a trădat pe frate-său cu nădejdea că va căpăta o mică prebendă pe care n-a putut s-o aibă, şi l-am văzut murind, dar nu de mustrare de cuget, ci de necaz că l-a păcălit un iezuit.

Funcţia de duhovnic, pe care am îndeplinit-o multă vreme, mi-a dat prilej să cunosc viaţa multor familii. N-am văzut nici una care să nu fie cufundată în amărăciune, dar pe din afară, ascunse sub masca fericirii, toate păreau că se scaldă în bucurie. Şi întotdeauna

---

[1] *Louis de Marillac*, mareşal al Franţei (1573—1632). A luat parte la un complot contra lui Richelieu, a fost prins şi decapitat (n.t.).

am observat că necazurile noastre cele mai mari sînt numai rodul lăcomiei noastre fără margini.

— În ce mă priveşte, spuse Naivul, eu cred că un suflet ales, simţitor şi plin de recunoştinţă poate trăi fericit; şi nădăjduiesc să mă bucur de-o fericire nezdruncinată împreună cu domnişoara de Saint-Yves; fiindcă îmi place să cred, adăugă el întorcîndu-se către părintele Saint-Yves, că nu-mi veţi mai respinge cererea, ca anul trecut, şi că şi eu mă voi purta cu mai multă cuviinţă.

Părintele se pierdu în scuze pentru ceea ce se întîmplase şi în făgăduieli de dragoste eternă.

Unchiul Kerkabon spuse că asta ar fi cea mai frumoasă zi din viaţa lui. Mătuşa nu mai putea de bucurie şi zicea:

— Ţi-am spus eu că n-ai să fii diacon! Dar taina asta e mai de preţ decît cealaltă! Păcat că n-am avut şi eu parte de dînsa! Dar nu-i nimic, am să-ţi ţin loc de mamă.

Toţi se întrecură acum s-o laude pe domnişoara de Saint-Yves.

Iubitul ei era acum cu inima prea plină de cîte făcuse ea pentru dînsul şi o iubea prea mult pentru ca întîmplarea cu diamantele să-i fi făcut o impresie adîncă, totuşi vorbele acelea — *mă omori* — pe care le auzise, îl mai umpleau şi acum de spaimă şi îi stricau bucuria, în timp ce laudele ce se aduceau iubitei lui îi sporeau dragostea. Toţi vorbeau numai de dînsa şi de fericirea pe care amîndoi o meritau. Puneau la cale să plece cu toţii la Paris şi să stea împreună, făceau tot felul de planuri mari şi frumoase şi se hrăneau cu toate nădejdile pe care cea mai mică licărire de fericire le stîrneşte cu atîta uşurinţă. Naivul, însă, în fundul inimii simţea ceva care alunga această iluzie. Citi din nou făgăduielile iscălite de Saint-Pouange şi brevetele semnate de Louvois. Toţi îi descriseră pe aceşti doi oameni aşa cum erau sau aşa cum se credea că sînt. Toţi vorbiră despre ministru şi ministere cu libertatea pe care o ai la masă şi care în Franţa e soco-

tită drept cea mai prețioasă libertate pe care o poți gusta pe lume.

— Dacă aș fi regele Franței, spuse Naivul, iată ce ministru de Război mi-aș alege: aș vrea să fie un om de viță foarte aleasă fiindcă ar putea da ordine nobilimii. Aș cere ca el însuși să fi fost ofițer, să fi trecut prin toate gradele, să fie cel puțin general și vrednic să ajungă mareșal al Franței; fiindcă e nevoie să fi fost el însuși militar ca să cunoască bine treburile oștirii; și ofițerii vor asculta cu de o sută de ori mai multă voie bună pe un militar care ca și ei și-a arătat curajul decît pe un om de cabinet care, oricît ar fi de inteligent, nu poate decît cel mult să ghicească operațiile unei campanii. Nu m-aș supăra dacă ministrul meu ar fi generos, chiar dacă ministrul de Finanțe ar fi pus cîteodată în oarecare încurcătură. Aș vrea să lucreze ușor și chiar cu veselia aceea pe care numai oamenii superiori o au, care place poporului și te face să îndeplinești mai lesne orice îndatorire.

Dorea ca ministrul să aibă acest caracter întrucît observase că întotdeauna această bună dispoziție înlătură orice cruzime.

Louvois poate că n-ar fi fost mulțumit de urările Naivului: el avea altfel de merite.

Dar în timp ce stăteau la masă, boala domnișoarei de Saint-Yves se înrăutățea; sîngele i se înfierbîntase și fusese cuprinsă de o febră mistuitoare. Suferea, dar nu se plîngea fiindcă nu voia să tulbure bucuria celorlalți.

Fratele ei, știind că nu doarme, se duse să vadă ce face. Starea ei îl miră foarte mult. Veniră repede cu toții. Tînărul veni și el și stătu la spatele părintelui Saint-Yves. Dintre toți, el era desigur cel mai speriat; dar se învățase acum să adauge și discreția la fericitele daruri cu care îl binecuvîntase natura, și simțul sigur al bunei-cuviințe începea să domine într-însul.

Chemară un medic din apropiere. Era unul din aceia care își vizitează în fugă bolnavii, confundă boala pe

care au văzut-o adineauri cu cea pe care o văd acum şi aplică orbeşte cîteva leacuri, într-o ştiinţă unde nici chiar cu pătrundere şi chibzuială nu te poţi feri de incertitudine şi primejdii. Înrăutăţi boala fiindcă se grăbi să prescrie un remediu care era la modă pe atunci. Modă pînă şi în medicină! Mania asta era foarte obişnuită la Paris.

Mai mult chiar decît medicul, domnişoara de Saint-Yves îşi puse ea singură viaţa în primejdie. Sufletul ei ucidea trupul. Mulţimea de gînduri care o frămînta îi împrăştia în vine o otravă mai primejdioasă decît frigurile cele mai mistuitoare.

Capitolul XX

DOMNIŞOARA DE SAINT-YVES MOARE. CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ DUPĂ ACEEA

Chemară alt medic. Acesta, în loc să ajute natura şi s-o lase să lucreze într-un trup tînăr în care toate organele chemau viaţa, nu se îngriji să facă altceva decît să lucreze împotriva confratelui său. Peste două zile boala se făcu mortală. Creierul, care se zice că e lăcaşul inteligenţei, fu lovit tot atît de tare ca şi inima care, după cum se spune, e lăcaşul pasiunilor.

Ce mecanică de neînţeles a supus sentimentelor şi gîndirii organele? Cum o singură idee dureroasă tulbură curgerea sîngelui şi cum sîngele, la rîndul lui, duce tulburarea lui în mintea omenească? Ce este acel fluid necunoscut, dar sigur că există, care, mai repede şi mai activ decît lumina, zboară în mai puţin de-o clipă în toate canalele vieţii, produce senzaţiile, memoria, tristeţea sau bucuria, raţiunea sau ameţeala, ne aduce aminte cu groază de ceea ce am vrea să uităm şi face, dintr-un animal ce gîndeşte, sau un lucru demn de admirat sau ceva vrednic de milă şi de lacrimi?

Aşa spunca bătrînul Gordon, şi gîndurile acestea atît de fireşti, dar carc numai rareori le vin oamenilor, nu-i micşorau de loc sentimentele; el nu era dintre filozofii aceia nenorociţi care se silesc să fie nesimţitori. Era mişcat de soarta acestei fete, ca un tată care vede cum îi moare cu încetul copilul iubit.

Părintele Saint-Yves era desperat, unchiul şi cu mătuşa plîngeau de nu mai puteau. Dar starea iubitului ei cine ar putea s-o descrie? Nici o limbă n-are cuvinte care să se potrivească cu această culme a durerii; limbile sînt prea sărace.

Mătuşa, istovită, ţinea în mîinile ei slabe capul muribundei; fratele ei era în genunchi lîngă pat. Iubitul ei îi strîngea mîna şi i-o uda cu lacrimi. Îi spunea că e binefăcătoarea lui, că e nădejdea lui, viaţa lui, jumătate din el însuşi, iubită, soţie. Cînd auzi cuvîntul *soţie*, ea oftă adînc, îl privi cu o nesfîrşită dragoste şi deodată scoase un ţipăt de groază; apoi, într-o clipă de răgaz, cînd slăbiciunea, apăsarea şi durerea parcă pier şi sufletul îşi capătă iarăşi libertatea şi vlaga, ea spuse:

— Eu, soţia ta? O, dragul meu, numele acesta, fericirea asta, răsplata asta nu mai sînt pentru mine! Mor, şi e bine că mor. O, zeu al inimii mele! tu pe care te-am jertfit demonilor iadului, s-a isprăvit, sînt pedepsită, fii fericit!

Vorbele acestea dulci şi cumplite nu puteau fi înţelese; ele umpleau însă inimile de spaimă şi durere. Ea avu curajul să le lămurească. Fiecare cuvînt îi făcu pe toţi să se înfioare de uimire, de durere şi de milă. Toţi blestemau deopotrivă pe omul acela puternic care reparase o nedreptate cu o crimă şi silise nevinovăţia să-i fie complice.

— Cum? Tu vinovată? spuse tînărul. Nelegiuirea poate fi numai în inimă şi inima ta e curată şi este a mea!

Vorbele lui păreau că-i dau viaţă; erau pentru dînsa o mîngîiere; se miră că el o mai iubeşte. Bătrînul Gordon ar fi afurisit-o pe vremea cînd era jansenist;

acum însă, de cînd se cuminţise, o stima şi îi era milă de dînsa.

În mijlocul atîtor lacrimi şi necazuri, în timp ce primejdia în care se găsea ființa asta scumpă umplea toate inimile, sosi un curier de la Curte. Un curier! De la cine? Şi pentru ce? Venea din partea duhovnicului regelui cu o scrisoare către preotul de la Maica Domnului din Munte. Nu scria chiar duhovnicul, ci fratele Vadbled, ucenicul lui, om foarte însemnat pe vremea aceea; el aducea la cunoştinţă arhiepiscopilor ordinele cuvioşiei-sale, el dădea audienţe, el făgăduia prebendele, el trimitea cîteodată scrisorile cu ordinele de arestare sau de exil ce purtau pecetea regelui. Acum el scria părintelui Kerkabon că preacuvioşia-sa auzise de întîmplările nepotului său, că acesta fusese închis din greşeală, că aceste mici necazuri se întîmplau des, că nu trebuia să te sinchiseşti de ele şi că, în sfîrşit, era bine ca el, preotul, să vină a doua zi dimineaţă să-i prezinte pe nepotu-său, că s-aducă la dînsul şi pe Gordon şi că el, fratele Vadbled, îi va introduce la cuvioşia-sa şi la monseniorul de Louvois care va vorbi cu dînşii în anticameră.

Mai scria că întîmplările Naivului şi lupta lui cu englezii fuseseră povestite regelui, că negreşit regele va binevoi să-l vadă cînd va trece prin galerie şi poate chiar îi va face un semn din cap. Scrisoarea se isprăvea cu măgulitoarea speranţă că toate doamnele de la Curte vor pofti pe nepotul lui la toaleta lor de dimineaţă, că multe îi vor spune: „Bună ziua, domnule Naiv“, şi că va fi vorba de dînsul cu siguranţă la masa regelui. Scrisoarea era semnată: *Al dumitale cu prietenie, Vadbled, frate iezuit.*

După ce preotul citi cu glas tare scrisoarea, nepotu-său, furios dar stăpînindu-şi o clipă mînia, nu spuse nimic aducătorului scrisorii ci, întorcîndu-se către tovarăşul lui de suferinţă, îl întrebă ce spune despre asemenea stil. Gordon îi răspunse:

— Aşa sînt trataţi oamenii, ca nişte maimuţe! Întîi bătuţi şi pe urmă puşi să danseze.

Naivul, recăpătîndu-şi firea, care iese la iveală totdeauna în marile frămîntări ale sufletului, rupse scrisoarea în bucăţi şi le zvîrli curierului în faţă:

— Iată răspunsul!

Unchiu-său, îngrozit, văzu parcă de pe acum cum cade peste dînsul trăsnetul cerului şi douăzeci de ordine regale de arestare. Se duse repede să scrie şi să scuze cum putu mai bine ceea ce el lua drept o pornire tinerească, dar era izbucnirea unui suflet mare.

Griji mai dureroase cuprindeau sufletele. Frumoasa şi nefericita Saint-Yves simţea că i s-apropie sfîrşitul. Se liniştise acum; dar era liniştea cumplită a naturii doborîte care nu mai are putere să lupte.

— O, dragul meu! spuse ea cu o voce care se stingea, moartea mă pedepseşte pentru slăbiciunea mea. Mor cu mîngîierea că te ştiu liber. Te-am iubit atunci cînd te-am trădat şi te iubesc şi acum cînd îmi iau rămas bun de la tine pentru totdeauna.

Ea nu căuta să se mîndrească cu o zadarnică tărie de suflet şi nici nu se gîndea să-şi dobîndească o biată glorie, făcîndu-i pe cîţiva vecini să spună: „A murit fără frică“. Cine poate să-şi piardă la douăzeci de ani iubitul, viaţa şi ceea ce se cheamă *onoare* fără păreri de rău şi fără sfîşieri? Ea ştia în ce stare îngrozitoare se găsea şi arăta asta prin privirile ei muribunde care vorbeau cu atîta putere. Şi plîngea ca şi ceilalţi în clipele în care mai putea să plîngă.

Încerce alţii să proslăvească moartea fastuoasă a celor care intră în nimicnicie fără să simtă: asta e soarta tuturor animalelor. Noi nu murim ca ele decît atunci cînd vîrsta sau boala ne fac asemenea lor prin stupiditatea organelor noastre. Cine pierde mult are mari păreri de rău; dacă le înăbuşă, asta înseamnă că îşi duce vanitatea pînă în braţele morţii.

Cînd sosi clipa din urmă, toţi cei care erau acolo scoaseră strigăte şi lacrimi. Tînărul îşi pierdu cunoştinţa. Sufletele tari, cînd iubesc, simt mult mai adînc decît altele. Gordon, care îl cunoştea bine, se temu să nu se omoare cînd are să-şi vină în fire. Nu lăsară

în preajma lui nici o armă. Tînărul băgă de seamă acest lucru. Spuse rudelor lui şi lui Gordon, fără să se plîngă, fără să se tînguiască, fără să se tulbure:

— Credeţi că este cineva pe lume care să aibă dreptul şi puterea să mă oprească de la moarte?

Gordon se feri să-i expună toate acele plicticoase banalităţi prin care mulţi încearcă să dovedească că nu-i voie să te foloseşti de libertatea ta şi să încetezi de-a fi atunci cînd te simţi rău, că nu trebuie să ieşi din casă cînd nu mai poţi locui într-însa, că omul pe pămînt e ca un soldat la postul lui: asta ca şi cum i-ar păsa ceva Fiinţei fiinţelor că împreunarea cîtorva părţi de materie e într-un loc sau altul; argumente neputincioase pe care o deznădejde dîrză şi chibzuită nu vrea să le audă şi la care Cato[1] n-a răspuns decît cu o lovitură de pumnal.

Tăcerea posomorîtă şi cumplită a tînărului, ochii lui întunecaţi, buzele tremurătoare, tremurul trupului stîrneau în cei care-l priveau amestecul acela de compătimire şi de groază care încătuşează toate puterile sufletului, care nu se poate rosti şi se arată numai prin vorbe fără şir. Veniseră şi gazda şi toţi ai casei. Deznădejdea lui îi sperie. Nu-l pierdeau din ochi şi îi urmăreau toate mişcările. Trupul îngheţat al domnişoarei de Saint-Yves fusese dus într-o odaie de jos, departe de ochii iubitului ei, care parcă tot o mai căuta, deşi nu mai era în stare să vadă ceva.

În mijlocul acestui spectacol al morţii, în timp ce trupul e scos în faţa casei, în timp ce doi preoţi lîngă un agheasmatar mormăie rugăciuni cu gîndul aiurea, în timp ce unii trecători stropesc cu agheasmă sicriul fiindcă n-au nici o treabă, iar alţii trec nepăsători mai departe, în timp ce rudele plîng şi îndrăgostiţii îşi închipuie că n-ar mai putea trăi după o asemenea pierdere, Saint-Pouange soseşte cu prietena din Versailles.

---

[1] *Cato Uticensis* (95—46 î.e.n.), republican roman, adversar al lui Iulius Caesar. S-a omorît cînd, prin izbînda lui Caesar, republica a fost pierdută (n.t.).

Pofta lui trecătoare, împlinită numai o dată, se preschimbase în dragoste. Faptul că nu i se primiseră darurile îl necăjise. Părintele de La Chaise nu s-ar fi gîndit niciodată să vină aici; însă Saint-Pouange, care avea mereu în fața ochilor chipul frumoasei Saint-Yves și care ardea de nerăbdare să-și potolească o pasiune care, după ce fusese satisfăcută numai o dată, îi înfipsese în inimă ghimpele dorinței, se hotărî să vină chiar el s-o caute pe aceea pe care poate nici măcar de trei ori n-ar fi vrut s-o mai vadă dacă ar fi venit ea singură la dînsul.

Saint-Pouange se dă jos din caleașcă. Cel dintîi lucru pe care îl vede e un sicriu. Își întoarce în altă parte ochii cu dezgustul omului hrănit cu plăceri care e de părere că n-are nevoie de un spectacol ce-ar putea să-l împingă la contemplarea păcătoșeniei umane. Vrea să intre în casă. Doamna de la Versailles întrebă de curiozitate cine a murit. I se spune că domnișoara de Saint-Yves.

La numele acesta ea se făcu galbenă la față și scoase un strigăt. Saint-Pouange își întoarse capul, uluit și îndurerat. Gordon era pe-aproape, cu ochii înlăcrimați. Își întrerupse rugăciunea și îi spuse curteanului toată întîmplarea. Vorbi cu însuflețirea pe care o dă durerea și virtutea. Saint-Pouange nu era rău din fire. Șuvoiul treburilor și al plăcerilor îi tîrîse sufletul, care nu se cunoștea încă pe sine însuși. Încă nu ajunsese la bătrînețe, care împietrește de obicei inimile miniștrilor. Îl ascultă pe Gordon cu ochii în jos; din cînd în cînd își ștergea cîte o lacrimă mirîndu-se că-i vine să plîngă; află atunci și el ce înseamnă părerile de rău.

— Vreau numaidecît, spuse el, să-l văd și eu pe omul acela neobișnuit despre care vorbești; mă îndurerează aproape tot atît de mult ca și ființa asta nenorocită pe care am făcut-o să moară.

Gordon îl urmă pînă în odaia unde preotul, domnișoara de Kerkabon, părintele Saint-Yves și cîțiva

vecini îl trezeau din leşin pe tînărul care îşi pierduse iarăşi cunoştinţa.

— Sînt pricina nenorocirilor dumitale, îi spuse subministrul; voi face tot ce pot ca să-mi îndrept greşeala.

Cel dintîi gînd al tînărului fu să-l ucidă şi după aceea să se omoare şi el. Nimic nu era mai potrivit. Dar n-avea nici o armă şi era păzit de aproape. Saint-Pouange nu se lăsă descurajat de refuzurile însoţite de mustrări, de dispreţul şi de scîrba pe care le meritase şi pe care toţi i le aruncară în faţă. Timpul potoleşte tot. Louvois izbuti în sfîrşit să facă un foarte bun ofiţer din Naivul nostru, care mai tîrziu a apărut cu alt nume la Paris şi în armată, bine primit de toţi oamenii de treabă şi care a fost deopotrivă militar şi filozof îndrăzneţ.

Nu vorbea niciodată de întîmplarea asta fără să se tînguie; şi totuşi, cînd vorbea, era pentru el o mîngîiere. Amintirea domnişoarei de Saint-Yves i-a fost scumpă pînă în cea din urmă clipă a vieţii. Părintele Saint-Yves şi părintele Kerkabon căpătară fiecare cîte o prebendă bună. Mătuşii Kerkabon îi păru bine că nepotu-său s-a făcut militar şi nu preot. Evlavioasa din Versailles păstră cerceii de diamant şi mai căpătă încă un dar frumos. Părintele Bun-la-toate căpătă nişte cutii de ciocolată, cafea, acadele, lămîi zaharisite, precum şi *Meditaţiile părintelui Croiset* şi *Floarea sfinţilor*, amîndouă legate în marochin. Gordon stătu împreună cu Naivul pînă la moarte, fiind prietenul lui cel mai bun. Dobîndi şi el o prebendă care îl făcu să uite pentru totdeauna doctrina jansenistă. Îşi luă drept lozincă: *Nenorocirea e bună şi ea la ceva.* Cîţi oameni de treabă pe lumea asta n-au spus: *Nenorocirea nu-i bună la nimic!*